

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANNE-BABASI BOŞANMIŞ 9-13 YAŞLARINDAKİ
ÇOCUKLAR İLE AYNI YAŞ GRUBUNDAKİ ANNE-
BABASI BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN BENLİK
SAYGISI VE KAYGI DÜZEYLERİ İLİŞKİSİ

Sevda ÖZTÜRK

İZMİR

2006

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ANNE-BABASI BOŞANMIŞ 9-13 YAŞLARINDAKİ
ÇOCUKLAR İLE AYNI YAŞ GRUBUNDAKİ ANNE-
BABASI BOŞANMAMIŞ ÇOCUKLARIN BENLİK
SAYGISI VE KAYGI DÜZEYLERİ İLİŞKİSİ

Sevda ÖZTÜRK

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Nergüz BULUT

İZMİR

2006

YEMİN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Anne-Babası Boşanmış 9–13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ilkelerine aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14 / 06 / 2006

Sevda ÖZTÜRK

YÜKSEK ÖĞRETİM KURUMU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No :

Konu No :

Üniv.Kodu :

*** Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.**

Tez Yazarının

Soyadı: ÖZTÜRK

Adı: Sevda

Tezin Türkçe Adı: Anne-Babası Boşanmış 9–13 Yaşlarındaki Çocuklar İle Aynı Yaş Grubundaki Anne-Babası Boşanmamış Çocukların Benlik Saygısı ve Kaygı Düzeyleri İlişkisi

Tezin Yabancı Dildeki Adı: The Relationship Between The Self Esteem and The Anxiety Levels Of Children Between The Age 9-13 Whose Parents Had Divorced and The Same Range Of Whom Are Not Divorced.

Tezin Yapıldığı

Üniversite: DOKUZ EYLÜL ÜNV. **Enstitü:** EĞİTİM BİLİMLERİ **Yılı:** 2006

Diğer Kuruluşlar:

Tezin Türü: Yüksek Lisans

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 69

Referans Sayısı: 73

Tez Danışmanının

Ünvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı: Nergüz

Soyadı: BULUT

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1. Boşanma
2. Benlik Kavramı
3. Benlik Saygısı
4. Kaygı

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1. Divorce
2. Self-Concept
3. Self-Esteem
4. Anxiety

ÖNSÖZ

Bu araştırma ile 9–13 yaşlarındaki anne babası boşanmış ve boşanmamış olan çocukların benlik saygısı ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Bu çalışmada pek çok insanın emeği vardır. Öncelikle hayatıma ışık tutan, eğitimimin ve çalışmalarımın her anında bana koşulsuz maddi-manevi destek olan, sevgisini, ilgisini ve her türlü yardımını esirgemeyen eşim Murat Aydın'a, tezimi hazırladığımda dönemde içimde büyümeye çalışan ve çalışmalarına engel olabilecek sorunlu bir hamilelik süreci yaşatmayan sevgili oğluma sonsuz teşekkür ederim.

Kariyer sahibi olmamı çok isteyen, maddi-manevi her türlü desteği ile yanımda olup bugünlere ulaşmamı sağlayan, tez hazırlığım sırasında bir şubat sabahı kaybettiğim babama da sonsuz teşekkürlerimi sunuyor ve saygıyla anıyorum.

Uygulama yaptığım okullarda, ölçeklerin uygulanması sırasında bana her türlü konuda yardımcı olan Psikolojik Danışman arkadaşlarıma ve uygulamaya katılıp ölçekleri içtenlikle cevaplayan bütün öğrencilerime teşekkür ederim.

Verilerin çözümlenmesi aşamasında yardımlarını esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Oğuz Serin hocama da katkılarından dolayı çok teşekkür ederim.

Son olarak tez çalışmamda bana bütün olanak ve deneyimlerini sunan, çalışmamın titizlikle yürütülmesini sağlayan, her an yanımda hissettiğim sevgili danışmanım Yrd. Doç Dr. Nergüz Bulut'a vermiş olduğu destek ve harcadığı emek için teşekkürlerim sonsuzdur...

İÇİNDEKİLER	SAYFA
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER LİSTESİ	ii
TABLolar LİSTESİ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii

BÖLÜM I

1. GİRİŞ	1
1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI	2
1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	2
1.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ ve ALT PROBLEMLERİ	4
1.3.1. Alt problemleri	4
1.4. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI	5
1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIK LARI	5
1.6. TANIMLAR	6

BÖLÜM II

2. KURAMSAL YAKLAŞIM VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	8
2.1. BOŞANMA VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ GENEL ETKİLERİ ... 8	
2.1.1 Boşanma Sonrası Çocuğun Gösterdiği Tepkiler	10
2.2. BENLİK KAVRAMI VE KAYGI	14
2.2.1. Benlik	14
2.2.2. Benlik Saygısı	16
2.2.3. Kaygı	18
2.3. KONUYLA İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	22
2.3.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar	22
2.3.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar	23

BÖLÜM III

3. YÖNTEM	27
------------------------	-----------

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ.....	27
3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ.....	27
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	29
3.3.1. Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği.....	29
3.3.1.1. Grup Uygulaması.....	29
3.3.1.2. Bireysel Uygulama.....	30
3.3.1.3. Ölçeğin Puanlanması.....	30
3.3.1.4. Ölçek Puanlarının Yorumlanması.....	30
3.3.1.5. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeğinin	
Güvenirlik Çalışması.....	31
3.3.1.6. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeğinin Geçerlik	
Çalışması.....	31
3.3.2. Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri.....	32
3.3.2.1.Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin	
Güvenirlik Çalışması.....	33
3.3.2.2.Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin	
Kriter Geçerliği Çalışması.....	34
3.3.3. Kişisel Bilgi Formu.....	35
3.4. VERİ ÇÖZÜMLEME TEKNİKLERİ.....	35
BÖLÜM IV	
4. BULGULAR ve YORUMLAR.....	36
BÖLÜM V	
5. SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER.....	48
5.1. SONUÇ.....	48
5.2. TARTIŞMA.....	49
5.3. ÖNERİLER.....	55
KAYNAKLAR.....	58
EKLER.....	64

Tablo 3.1.	Kocaeli İli İl Merkezinde Örneklem Alınan İlköğretim Okulları ve Bu Okullarda Okuyan Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış (Tam Aile) Kız ve Erkek Çocukların Sayısı.....	28
Tablo 4.2.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t Değeri, p Değeri ve Önem Denetimi.....	37
Tablo 4.3.	Anne Babası Boşanmış Çocukların Cinsiyetine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t Değeri, p Değeri ve Önem Denetimi.....	37
Tablo 4.4.	Anne Babası Boşanmamış Çocukların Cinsiyetine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t Değeri, p Değeri ve Önem Denetimi.....	38
Tablo 4.5	Anne Babası Boşanmış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları.....	38
Tablo 4.6.	Anne Babası Boşanmış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analiz Çözümlemeleri.....	39
Tablo 4.7.	Anne Babası Boşanmamış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları.....	39
Tablo 4.8.	Anne Babası Boşanmamış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlemeleri.....	40
Tablo 4.9.	Anne Babası Boşanmış Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Süresine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları.....	41
Tablo 4.10.	Anne Babası Boşanmış Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Süresine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlemeleri.....	42
Tablo 4.11.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Şu Anda Kiminle Yaşadıklarına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları.....	42
Tablo 4.12.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Şu Anda Kiminle Yaşadıklarına Bağlı Olarak Kaygı	

	Düzeıı ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenleri.....	43
Tablo 4.13.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Babalarını Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları.....	44
Tablo 4.14.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Babalarını Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenleri.....	45
Tablo 4.15.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Annelerini Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları.....	45
Tablo 4.16.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Annelerini Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlenleri.....	46
Tablo 4.17.	Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Korelasyon Katsayıları.....	47

ÖZET

Bu araştırmada anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişki Kocaeli il örneklemini içinde incelenmiştir. Ayrıca buna bağlı olarak, çalışmada öğrencilerin bazı bireysel özelliklerine ve ailelerine ilişkin değişkenlere göre anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların benlik saygıları ve kaygı düzeyleri arasındaki anlamlı farklılıklar belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın evrenini 2005–2006 eğitim-öğretim yılında Kocaeli il merkezinde bulunan devlet ilköğretim okullarının 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıfına devam eden öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemini ise toplam 17 ilköğretim okuluna devam eden ve random yoluyla belirlenmiş olan 9–13 yaş grubundaki öğrencilerden 175’i kız ve 133’ü erkek olmak üzere toplam 308 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırmada ölçme aracı olarak, Piers-Harris’in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Çocuklar İçin Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri ve araştırmacı tarafından hazırlanan öğrencilerin bireysel ve ailesel özelliklerine dair bilgileri içeren Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

Çalışmada bağımsız değişkenlere verilen yanıtların dağılımına ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Örneklem grubunu oluşturan çocukların kaygı düzeyi ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler korelasyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığı incelenmiştir. Gruplar arasında farkın olup olmadığını belirlemek için ikili değişkenler için “t” testi, ikiden fazla değişkenler için ise “F” testi uygulanmıştır. Değişkenler arasında belirlenen anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için “scheffe” testi uygulanmıştır.

Araştırma sonucundan elde edilen bulgular şunlardır:

1. Anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ($p<0,05$) ve anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası

boşanmamış çocukların benlik saygısı arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.

2. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
3. Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmışken, benlik saygısı ve cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
4. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
5. Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Fakat anne babası boşanmamış çocukların benlik saygılarıyla yaşları arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir.
6. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile anne babalarının boşanma süresi ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile anne babalarının boşanma süresi arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
7. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile şuanda kiminle yaşadıkları ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile şuanda kiminle yaşadıkları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
8. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
9. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
10. Annesi ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı puan ortalamaları arasındaki ilişkinin ($r=-,542$, $p< ,001$) nin yüksek fakat negatif yönde olduğu saptanmıştır.

ABSTRACT

In this research, it was researched the relationships between anxiety levels and self concepts of children(at 9-13 ages) whose parents had divorced and the same range of whom are not divorced at the county of Kocaeli. Also with relation to this, it was tried to determine the meaningful difference between self esteems and anxiety levels of the children's` parental marital status with respect to variables of their family and their own some individual characteristics.

The survey phase was related to the students attending to public schools` 4. 5. 6. 7. and 8. grades during 2005-2006 education period in Kocaeli. The sample consisted of 308 students (175 girls, 133 boys) who were 9-13 years old among 17 primary schools at random.

In this research, Piers-Harris Children's Self-Concept Scale, State-Trait Anxiety Inventory For Children (STAIC) and individual's information forms which were related to students` individual and their families` characteristic information prepared by researcher were used as a scale instrument.

In this study, it was done the frequency analysis of spreading of answers given to the independent variables. The relationships between self concepts and anxiety levels of children consisting of scale group were analyzed by using the correlation method. Also, it was examined whether there were meaningful differences between independent variables and dependent variables or not. It was applied "F" test for more than 2 variables and "T" test for bilateral variables to determine whether there were differences among groups or not. "Scheffe" test was applied to determine which groups caused the meaningful differences among the variables.

Those are the findings of research:

1. It was determined that there was a meaningful difference between the anxiety levels ($p < 0,05$) and the self esteems ($p < 0,05$) of children whose parents had divorced and had not divorced.

2. It was not determined the meaningful difference between the anxiety levels and their genders ($p > 0,05$) and the self esteems and their genders ($p > 0,05$) of children whose parents had divorced.
3. While determined the meaningful difference in anxiety levels with their genders ($p < 0,05$), it was not determined self esteems with genders ($p > 0,05$) of children whose parents had not divorced.
4. It was not determined the meaningful difference between the anxiety levels and their ages ($p > 0,05$) and also the self esteems and their ages ($p > 0,05$) of children whose parents had divorced.
5. It was not determined the meaningful difference between the anxiety levels and their ages ($p > 0,05$) however It was determined the meaningful difference between the self esteems and their ages ($p > 0,05$) of children whose parents had not divorced.
6. It was not determined the meaningful difference between the anxiety levels and their ages ($p > 0,05$) and also the self esteems and their ages ($p > 0,05$) of children whose parents had divorced.
7. It was not determined the meaningful difference about anxiety levels between children whose parents had divorced and with whom they live ($p > 0,05$), and so were self esteems ($p > 0,05$).
8. It was not determined the meaningful difference about anxiety levels related to children`s seeing their fathers ($p > 0,05$), and so were self esteems ($p > 0,05$).
9. It was not determined the meaningful difference about anxiety levels related to children`s seeing their mothers ($p > 0,05$), and so were self esteems ($p > 0,05$).
10. It was determined that the relations of average point ($r = -,542$, $p < ,001$) between children`s anxiety levels and self esteems were high but in negative trend among children whose parents had divorced and whose parents had not divorced.

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Bu araştırmanın esas amacı, Kocaeli il örnekleminde anne-babası boşanmış ve boşanmamış 9–13 yaşlarındaki çocukların benlik kavramları ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Araştırma sürecinde diğer bir amaç da, anne-babası boşanmış ve boşanmamış 9–13 yaşlarındaki çocukların benlik kavramları ve kaygı düzeyleri ile kişisel bilgi formu ile elde edilen bazı bireysel ve ailesel özellikler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını belirlemektir.

Aile, duygusal bağıllık temeline dayanan, üyeleri için yaşamsal özelliklere ve başkalarına aktarılamayan bir dayanışma çerçevesine sahip ve büyüklüğü sınırlı bir toplumsal kümedir. (Armağan & Armağan, 1988: 135)

Tarih boyunca insanoğlu zamanla belirlenen sosyal normlar çerçevesinde bir aile oluşturmaya ihtiyaç duymuştur. Aile zamanla toplumun en önemli ve en temel kurumu haline gelmiştir. Sağlıklı bir toplum, sağlıklı ailelerden oluşmuş bir toplumdur. Aile kurumunda yaygın olarak ortaya çıkan yapısal ve işlevsel bozukluklar, dengesizlikler, toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına da bozukluklar ve dengesizlikler olarak yansiyacaktır.

Son yüz yılda toplumumuzda ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler, aile ve evlilik kurumlarda da çok önemli yapısal ve işlevsel değişimler ortaya çıkarmıştır. Geçen yüzyılda, toplumumuzu, ataerkil yapıdaki geniş aileler oluştururken, günümüzde, büyük ölçüde çekirdek ve parçalanmış ailelerden oluşan bir toplum haline dönüşmüş durumdayız. Boşanmalar, parçalanmış aileler, anasız veya babasız büyüyen çocuklar gündelik yaşantımızın kanıksanmış olguları durumundadır.

Aile kurumu çocuğun gelişimi, sağlıklı bir insan olabilmesi için duygusal gereksinimlerin karşılandığı bir yerdir. Ailenin çocuk üzerindeki etkisi, doğumundan önce başlar ve tüm yaşamı boyunca sürer. Aile üyelerinin davranışları ve birbirleriyle olan ilişkileri çocuğun yaşamını birinci derecede etkiler.

Boşanma, kişilikleri, sosyo-kültürel değerleri, alışkanlıkları ve tepkileri ile birbirine uyum sağlayamayan, bir arada iken herhangi biri ya da her ikisinin de sosyal, mesleki sorunlar yaşadığı; vücutsal ve ruhsal yakınmalar geliştirebildiği kişilerin ayrı ayrı daha sağlıklı olabilmesi temeline dayanan bir sosyal gerçekliktir.

1.1. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmada anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeylerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın diğer bir amacı da, anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeylerinin kişisel bilgi formu ile elde edilen bireysel özelliklerine ve ailelerine ilişkin bazı değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemektir.

Bireysel özellikler ve ailelerine ilişkin değişkenler olarak öğrencilerin cinsiyetleri, yaşları, anne babalarının medeni durumu, boşanma süreleri, öğrencinin şuanda kiminle yaşadığı, babalarını ve annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri değerlendirmeye alınmıştır.

1.2. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Aile, karı-koca ve çocuklardan ve bazen diğer yakın akrabalarından meydana gelen, üyeleri arasında karşılıklı saygı, sevgi, dayanışma ve birbirlerine ait olma duygusu bulunan ve ortak amaçları olan ekonomik, sosyal ve kültürel bir kurumdur. Yaşanan ekonomik, sosyal ve kültürel değişiklikler, aile ve evlilik kurumu üzerinde olumlu ve olumsuz pek çok değişime neden olmuştur. Kültürel yapıdan kaynaklanan etkenler nedeniyle, eşlerin birbirlerine belirli kalıplar ve önyargılar çerçevesinde

bakmaları, aile ve evlilik kurumunda kopmalara, dağılmalara ve yıkımlara neden olabilmektedir.

Boşanmada, mevcut aile yapısını değiştiren en önemli etkenlerden bir tanesidir. Bu durum aile içerisindeki bireylerin hepsini önemli ölçüde etkilemektedir. Boşanmanın en çok etkilediği kişiler ise şüphesiz çocuklardır. Boşanma her çocukta duygusal ve davranışsal sorunlara neden olabilmektedir. Sorunlar, gizli ya da aşikâr olmak üzere mutlaka ortaya çıkmakta ve üç beş yıl kadar devam edebilmektedir. Bazı çocuklarda ise boşanmanın olumsuz etkileri, hayat boyu sürebilmektedir. Boşanmanın hayat boyu sürebilen etkileri genellikle; topluma uyum sağlayamamak, depresyon, öz-güven kaybı gibi sorunlar olarak kendini göstermektedir.

Alıştıkları aile yapısının, yakınlıkların ve bağlanmaların değişmesi, beraber kaldıkları ebeveynle ilişkileri ve gelecekteki bakımları konusunda endişe geliştirmeleri, anne baba arasında olan çatışma, çocuğun bir ebeveynin tarafını tutmaya zorlanması gibi etkenler, çocuğun suçluluk, yalnızlık, öfke hissetmesine, kaygılarının artmasına, özgüven duygusunda zedelenmelere ve çocukta strese neden olabilmektedir.

Çocuk doğumundan itibaren anne babası, kardeşi ve arkadaşlarından edindiği bilgilere dayanarak benlik kavramını oluşturur. Benlik kavramının beğenilip benimsenmesi “benlik saygısını” beraberinde getirir. Benlik saygısının yüksek olabilmesi için çocuğun içinde bulunduğu ailenin özgüvenli, çocuklarına karşı güven verici, hoşgörülü ve esnek bir yaklaşım içinde bulunan bireylerden oluşması gerekir. Aile üyelerinin, çocuktaki iç denetim mekanizmasını geliştirmemeleri, aşırı baskılı ve otoriter olmaları, benlik saygısını azaltan hatta yok eden olumsuz yakın çevre faktörleridir (Yavuzer; 1993: 41– 43). Boşanma sonrası kendini değersiz hissetme duygusu artan çocukta düşük benlik saygısı görülebilmektedir.

Çocukta kaygının oluşmasına neden olan etkenlerden biride boşanma olayıdır. Çocuğun alıştığı yaşam şeklinin değişmesi, aile yapısının bozulması ve ebeveynlerden birinin evden ayrılması çocukta kaygıyı tetiklemektedir. Kaygılı çocuklarda muzsuzluk, kendini boşlukta hissetme, kolay ve sık ağlama, sevdiği şeyleri yapmama, zevk almama, oyun oynamama, değersizlik duygusu, kimse

tarafından sevilmediğini söyleme ya da az sevildiğinden şikâyet etme, suçluluk duyguları, umutsuzluk, gergin ve sıkıntılı olma, kolay öfkelenme, iştah değişimleri, uyku bozuklukları, alınganlık, aşırı hareketlilik, dikkat dağınıklığı, okul başarısında düşme, aile ilişkilerinde bozulma, söz dinlememe ya da çok sessiz kalma, arkadaş problemlerinde artma, kendini dışlanmış ve yalnız hissetme gibi belirtiler görülebilmektedir.

Bu araştırma, yukarıda belirtilenler doğrultusunda çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri üzerinde boşanmanın etkilerini ortaya koyarak, anne babalara, eğitimcilere ve araştırmacılara kaynaklık etmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca bu araştırmanın anne-baba ve eğitimcilere çocukta benlik saygısını geliştirmeye ve çocuğun yaşadığı kaygıları azaltmaya ilişkin bir görüş belirlemelerinde ışık tutabileceği düşünülmektedir.

1.3. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ ve ALT PROBLEMLER

Araştırmada yanıtlanması beklenen temel soru şu şekilde belirtilebilir: Anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Bu probleme yönelik alt problemler ise şu şekilde belirlenmiştir.

1.3.1. Alt Problemler

1. Anne-babası boşanmış çocukların cinsiyetine bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
2. Anne-babası boşanmamış çocukların cinsiyetlerine bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
3. Anne-babası boşanmış çocukların yaşlarına bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
4. Anne-babası boşanmamış çocukların yaşlarına bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

5. Anne-babası boşanmış çocukların anne babalarının boşanma süresine bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
6. Anne-babası boşanmış çocukların şuanda kiminle yaşadığına bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
7. Anne-babası boşanmış çocukların babalarını ne kadar sıklıkla gördüğüne bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
8. Anne-babası boşanmış çocukların annelerini ne kadar sıklıkla gördüğüne bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?
9. Annesi ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

1.4. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI

1. Öğrencilere uygulanan “Piers-Harris’in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği” ve “Çocuklar İçin Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri”nin onların benlik saygı ve kaygı düzeylerini yansıttığı, “Kişisel Bilgi Formu”nun ise öğrencilerin gelişim düzeylerine uygun, anlayabilecekleri bir dilde hazırlandığı varsayılmıştır.
2. Araştırma örnekleminin, evreni doğru olarak yansıttığı varsayılmıştır.
3. Öğrencilerin, kendilerine verilen ölçme araçlarına içten ve doğru yanıtlar verdikleri varsayılmıştır.

1.5. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Araştırmanın verileri, Kocaeli il merkezinde bulunan MEB’na bağlı 17 ilköğretim okulunun 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıflarda öğrenim gören toplam 308 (n=308) öğrenci ile sınırlıdır.
2. Bu araştırmadan elde edilen bulgular, 2005–2006 eğitim-öğretim yılı ile sınırlıdır.

3. Araştırmanın bağımlı değişkenleri olan benlik saygısı ve kaygı düzeyi “Piers-Harris’in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği” ve “Çocuklar İçin Sürekli Durumluk Kaygı Envanteri” ölçeklerinin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
4. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olan cinsiyet, yaş ve aile yapıları öğrencilerin kendilerinden toplanan bilgilerle sınırlıdır.
5. Bu araştırmadan elde edilen tüm bulgular, öğrencilerin ölçeklere verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

1.6. TANIMLAR

Boşanma (Divorce): Ailenin bölünmesine yada tümden dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini sarsan karmaşık bir olaydır (Yörükoğlu, 1978: 200). Boşanma kişilikleri, sosyo-kültürel değerleri, alışkanlıkları ve tepkileri ile birbirine uyum sağlayamayan, bir arada iken herhangi biri ya da her ikisinin de sosyal, mesleki sorunlar yaşadığı; vücutsal ve ruhsal yakınmalar geliştirebildiği kişilerin ayrı ayrı daha sağlıklı olabilmesi temeline dayanan bir sosyal gerçekliktir. (Bakım, 2005, <http://bosanmisanneler.com>)

Benlik Kavramı (Self-Concept): Benlik, insanın kendi kendini görüş ve kavrayış tarzıdır; bu bakımdan benlik kişiliğin öznel yanını oluşturur (Baymur, 1990: 271). Benlik bireyin kendisi fiziki ve sosyal çevresiyle olan etkileşimleri sonucu sahip olduğu kendine ait bir takım duygu, değer ve kavramlar sistemidir (Tan, 1970; Kılıççı, 1992: s 25’deki alıntı).

Benlik Saygısı (Self-Esteem): Benlik saygısı, kendini kabul duygusu, kişinin kendi benliğine yönelik bir kişisel hoşlanma ve kişinin kendine yönelik öznel saygısının bir biçimi olarak tanımlanabilir (Morganett, 2005: 119).

Kaygı (Anxiety): Kaygı (anksiyete), tehlike beklentisi içinde olma gibi nahoş ve rahatsız edici bir duygu durumudur (Mukaddes ve diğer., 2000: 120). Sorunun ne olduğunu bilmeksizin duyulan belirsiz bir korku olarak tanımlanabilen anksiyete, erişkin ve çocuklarda çeşitli biçimlerde görülen gerginlik, sinirlilik kısaca, hoş olmayan bir duygusal bir durumdur (Yavuzer, 1999: 103).

9–13 Yaş Grubu Çocukların Özellikleri: Bu yaş anne-baba ve öğretmen beğenisinin yanında arkadaş beğenisinde önem kazanmaya başladığı bir dönemdir. Bu ihtiyaçla, benlik sistemindeki kontrol örüntüsü de yeni bir nitelik kazanmaya başlar. Bu yaş dönemindeki çocuklar anne-babalarından ayrı faaliyetler içerisine girmeye başlamışlardır. Okul, çevrenin ilgisi ve arkadaşlıklar bu yaş dönemi için önem kazanmaktadır. Bu dönemdeki çocuklar utangaçtırlar, sevdikleri ve sevmedikleri sürekli değişir, anne-babayı kaybetme, hastalanma, yalnız kalma gibi korkular geliştirirler. Bağımsızlıkları engellendiğinde öfkelenirler. (Kılıççı, 1992: 50)

BÖLÜM II

2. KURAMSAL YAKLAŞIM VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. BOŞANMA VE ÇOCUK ÜZERİNDEKİ GENEL ETKİLERİ

Kuşkusuz bir çocuk fiziksel ve psikolojik gelişimini en güzel şekilde ailesinin içinde tamamlar. Çocuk hem annenin hem de babanın ilgisine, sevgisine, şefkatine muhtaç bir varlıktır. Çocuğun ruhsal ve zihinsel açıdan sağlıklı olmasının başta gelen şartlarından birisi elbette ki kişiliğinin ideal bir aile tarafından yoğrulmasıdır. Ancak günümüzde yıkılan yuvaların sayısı gittikçe artmaktadır (Tarhan, 2004, <http://...boşanma.html>).

Boşanma, hayat boyu süreceği, her zaman yan yana ve birbirine destek olunacağı inancıyla kadın ve erkek tarafından kurulmuş "Resmi" beraberliğin, aile kurumunun, sona erişinin hukuksal sürecini ifade etmektedir. Boşanma hem hukuki hem psikolojik hem de sosyal bir süreçtir. Çocuklar için travmatik olma olasılığı olan bir yaşantıdır ve bazı evlilikler için kaçınılmazdır. Kuşkusuz, boşanma, psikolojik, sosyal ve ekonomik boyutlarıyla çocukların yaşamlarını kökten değiştirecektir (Berksun, 2005, <http://www.psikiyatri.net>)

Hukuk yönünden boşanma, evlilik sözleşmesinin sona ermesidir. Ancak ruhsal açıdan, ailenin bölünmesine yada tümünden dağılmasına yol açan ve bütün aile üyelerini sarsan karmaşık bir olaydır. Boşanmaların büyük çoğunluğunun, evliliğin ilk yıllarında olduğu düşünülürse, aile birliğinin bozulmasından en çok zarar görenlerin, küçük çocuklar olduğu ortadadır. Gerçekten, kişiliğin geliştiği bu ilk yıllarda, çocuk için en önemli şey, analı babalı bir yuvada sevilerek, güven duyarak yetişmektir (Yörükoğlu, 1978: 200).

Boşanma olayı sosyal ve psikolojik olarak incelendiğinde, çocuğun gelişiminde önemli etkiye sahip olan aileye son veren ve özellikle çocuklar üzerinde yaşam boyu etkilerini hissettiren bir olaydır (Çağdaş & Seçer, 2004: 220).

Boşanma psikolojik, sosyal ve hukuki sonuçları olan bir süreçtir. Bu süreç her bireyde farklı bir seyir izlemekte ve özellikle çocuklar üzerinde olumsuz etkiler bırakabilmektedir. Eğer bir evlilik birliği bitme noktasına gelmişse, bu evliliği bitirirken tarafların üzerinde önemle ve öncelikle durması gereken konu, çocuklarının boşanma sürecinden en az zararla çıkmasının sağlanmasıdır (Asiltürk, 2004. Popüler psikiyatri dergisi).

Çocuklar arasında yapılan tüm araştırmalar çocukların boşanma olayını kabul etmediklerini göstermektedir. Çocuklar kötü bir evliliği boşanmaya yeğ tutmaktadırlar (Collange, 1997: 83).

Boşanma, pek çok çocuk için güç bir geçiş dönemidir. Çocuğun boşanma olayına uyum sağlama süreci genelde uzundur. Bu uyum süreci içerisinde çocuk, boşanmayı reddetme, bu durumu oluşturan nedene kızma, anne-babayı bir araya getirmek için çaba harcama, depresyon, boşanmayı kabullenmeyi içeren beş evreden geçmektedir (Gürsoy, 2002; Çağdaş & Seçer, 2004; s. 220'deki alıntı).

Boşanma kararı, süreci ve sonrası ebeveynler kadar çocuklar için de zor bir süreçtir. En sorunsuz boşanma vakalarında bile çocuklar anne-baba ayrılığında etkilenirler. Boşanmak ve ebeveynlerin ayrı evlerde yaşamaya başlamaları bir bitişin ama aynı zamanda bir başlangıcın da göstergesidir. Bu yeni yaşama alışma sürecinde dengeler değişecektir. Önemli olan ise iki ayrı ev arasında ortak dengeyi kurmayı başarmaktır ki bu hiç de kolay değildir (Elginar, http://...reh_bos.htm).

Boşanma, alıştıkları hayat standartları ve aile yapısının değişmesi ve ebeveynlerden biriyle ilişkinin azalması şeklinde çocuğun karşısına çıkar. Bu yüzden boşanma çocuklar için en stresli olaylardan biridir (Lengua, 2000: 232-244).

Boşanma olayına bazı çocuklar kolay bazıları da güç alışır. Çocuk birlikte yaşadığı kişiye kızar. Giden anne yada babasının gitme nedeninin, yanında kaldığı

kişi olduğuna inanmaktadır. Bundan sonra giden kişi ile aynı evde yaşayamayacak, anne ve babasının iyi yada kötü birlikte yaşamalarına tanık olamayacaktır. Bu durumdaki çocuk için boşanma kabul edilemez bir gerçek olacaktır. Kabul edilmeyen bu gerçek karşısında çocuk çeşitli duygusal ve davranışsal sorunlar yaşayacaktır (Salk, 1998: 215).

Çocuklar boşanma kararından yaşına ve cinsiyetine göre farklı bir biçimde etkilenirler. Çocuklar boşanmanın ne anlama geldiğini bilseler bile boşanma kararına hiçbir zaman hazır olamazlar. Hele de anne baba problemi çocuklarına yansıtınamışsa ve çocuklar olumsuzluklara tanık olmamışsa şok etkisi daha da artar (Yıldırım, 2003. Aile eğitim danışmanlığı bülteni).

Anne-babasının boşanması, her çocukta duygusal ve davranışsal sorunlara neden olur. Sorunlar, gizli ya da aşikâr olmak üzere mutlaka ortaya çıkar ve hiç değilse üç beş yıl kadar devam eder. Ancak, anne babası boşanmış çocukların üçte birinde boşanmanın olumsuz etkileri, hayat boyu sürebilir. Boşanmanın hayat boyu sürebilen etkileri genellikle; topluma uyum sağlayamamak, depresyon, öz-güven kaybıdır. Boşanmadan uzun süreli etkilenenler genellikle ebeveynleri gibi uzun süreli evlilik sürdüremezler (Keskin, <http://...bebekkoku.com>).

2.1.1. Boşanma Sonrası Çocuğun Gösterdiği Tepkiler

Boşanmada en büyük bedeli çocuk öder. Öfkenin ve düşmanca tutumların çokça yaşanması çocukta sevilmediği duygusunu uyandırır. Çoğu zamanda boşanmadan çocuklar kendilerini sorumlu tutarlar ve suçluluk duygusu geliştirirler (Tarhan, 2004, <http://...evlilik.htm>).

Boşanmaya çocuk açısından bakıldığında üç sorunla karşı karşıya gelinir. İlk sorun, boşanmanın çocuğun günlük yaşamına getirdiği etkilerdir. Çocuğun aile ortamı boşanma sonrasında önemli değişikliklerle karşı karşıya kalacaktır. İkinci sorun, boşanma sırasında çocuğun kaç yaşında olduğudur. Çocuğun yaşının küçük olması psikoseksüel gelişim dönemleri düşünüldüğünde onu daha fazla etkileyecektir. Son sorunda çocuğun ebeveynlerinden hangisinin yanında kaldığıyla ilgilidir. Çocuk anne yada babasının yanında kaldığında diğer ebeveynini daha az görmekte ve bu

konudaki psikolojik ihtiyaçlarını yeterince karşılayamamaktadır (Cüceloğlu, 1997: 381).

Çocuğun reaksiyonları; ayrılmadan önceki durum, beraber kalınan ebeveynin uyumu, evden ayrılan ebeveynle ilişkisi, anne ve babanın ebeveynlik becerisi ile çocuğa yönelik sevgileri, boşanmanın açık konuşulması, anne baba arası çatışma derecesi, sosyoekonomik sıkıntılar ve değişimlerden etkilenir (<http://... aileniz.net>)

Her çocuk boşanmadan eşit olarak etkilenmez. Burada çocuğun karakteri, cinsiyeti ve özellikle boşanma sırasındaki yaşı önemlidir. Örneğin erkek çocuklar, kızlardan daha fazla etkilenirler. Erkek çocuklarda ciddi boyutlarda hırçınlık görülebilir (Keskin, <http://... bebekkokusu.com>).

Çocuklarda anne-baba ayrılığına bağlı olarak ortaya çıkan ruhsal belirtiler çok çeşitlidir. Huysuzluk, hırçınlık, tedirginlik, içe kapanma, karamsarlık, depresyon ve saldırgan davranışlar en sık gözlenen belirtilerdir. Uyumsuzluk belirtileri; çocuğun yaşına, boşanmadan önceki örselenmesine ve boşanma sonrası dönemde, ana-babayla ilişkilerinin niteliğine göre değişir. Bu belirtilerin kalıcı olması da yine çok çeşitli etkenlere bağlıdır (Elginar, http://...reh_bos.htm).

İlkokul çağındaki bir çocuk (6–7 yaşı) huzursuzluk, sinirlilik, karamsarlık, öfke nöbetleri gösterme eğilimindedir. Büyük yaştaki çocuklar ayrılık konusunda daha derin sıkıntılar yaşarlar. Yapılan araştırmalar bu yaşı çocuklarının, ölüm düşüncesi, yitirme ve kendini boş hissetmeyle dolu olup, aşırı alınganlık duygusuyla acı çektikleri yönündedir (Tuzcuoğlu, 1994: 258).

9 ve 10 yaşı çocuğu boşanmanın gerçeğini tam olarak algılayabilen çocuklardır. Kaos olarak yaşadıkları dünyalarına bir düzen getirebilmek için savaş verirler. Genelde duygularını kendilerine saklamaktadırlar. Ayrılıkla ilgili olarak konuşmak istemezler ve üzerinde düşünmek bile istemezler. Boşanmadan dolayı utanırlar ve ebeveynlerinin bu tutumlarını utanç verici olarak algılayabilirler. Okul başarıları düşmektedir, bu daha önceden başarılı olan ve olmayan için de geçerlidir. Arkadaşlarıyla olan ilişkilerini kötüye girmekte hatta bozulmaktadır. Davranışlarına

bakıldığında genelde geri çekilen, tahripkâr, düşmanca, kavgacı, yıkıcı tutumlar gösteren çocuklar olarak gözlenirler (Fischer, <http://...bosanmisanneler.com>)

Boşanma süreci içinde yaşanan gerginlikler ve çatışmalar, çocuğun içe kapanmasına, anne-babası tarafından sevilmediğini düşünmesine, gerginliklerin sorumlusu olarak kendisini görmesine neden olur. Bu sürecin son noktası olan boşanma ise çocuğun bu düşüncelerinde haklı olduğunun göstergesi olarak ortaya çıkar ve yoğun suçluluk duygusuna yol açar (Gümüşel, 2004, <http://...evlilik.htm>)

Baş çıkma becerilerinin eksikliği, dış desteği kullanmadaki yetersizlik ve boşanma durumunda kendini suçlama eğilimleri nedeniyle boşanmanın etkisi çocuklar için oldukça örseleyici olabilir (Wallerstein & Kelley, 1980; Morganett, 2005; s. 17'deki alıntı).

Nazik'e (2000) göre boşanmanın çocuğu etkilemesi, çocuğun boşanma anındaki yaşı, cinsiyeti, kişilik özellikleri, boşanmaya neden olan ailevi sorunların niteliği, çocuğun boşanmaya neden olan problemi algılama biçimi, çocuğun boşanma öncesinde ve sonrasında içinde bulunduğu ortamın özellikleri gibi faktörlere bağlıdır (Çağdaş & Seçer, 2004; s. 220'deki alıntı).

Boşanma sonrası çocuklarda, anksiyeteye, anne veya babayı kaybetme korkusuna sık rastlanılır. Okul öncesi çağdaki çocuklarda 4–6 yaş, davranış ve bazı gelişme gerilikleri ortaya çıkmaktadır. Çocuklardaki anksiyete ebeveynin tutumuna bağlı olarak değişmektedir. Okul çağı çocukları, 6–11 yaş, ise boşanma karşısında üzülür, zorlanır ve endişe duyarlar. 6–8 yaş arasındakiler boşanmayı ve bir ebeveyninden niçin ayrı kalmak zorunda olduklarını anlayamazlar. Çoğu kez bu durumdan kendilerini sorumlu tutarlar. 9–11 yaş arası çocuklar boşanmayı anlar ve ebeveynlerinin yeniden bir araya gelmesi hayalleri kurarlar. (<http://aile-hekimligi.uludag.edu.tr>)

Boşanma sonrası okul çağı çocuklarında, ön planda görünen okul başarısızlığı ve uyum bozukluğudur. Çocukta ilgi ve dikkat problemleri olur. Uyku ve yeme problemleri ortaya çıkabilir. Oluşan özgüven kaybı, karakteristik bir şekilde kişilik yapısında yer alabilir. Toplumla ilişkisi zayıflayan çocuk kendisini ifade etmekte

zorlanacağı için, sosyal ilişki güçlükleri yaşayacaktır. (Erdem, 2003, http://....gazete_takvim)

Anne-babası boşanmış çocuklar psikolojik sorunlar açısından diğer çocuklardan daha fazla risk altındadırlar. Anne ve baba çocuk için elmanın iki yarısı gibidir. Çocuğun anne ya da babanın yanında kalmasıyla bağımlılık anneye ya da babaya yönelik olarak gelişir. Çocuğun duygusal gelişimini etkileyen bu bağımlılık onun eğitimini de, sosyalleşmesini de etkiler (Şirin, 2005, <http://www.istanbul.edu.tr>)

Yapılan araştırmalar, boşanmış aile çocuklarında ruhsal uyumsuzluk oranının yüksek olduğunu ortaya koyuyor. En sık görülen ruhsal uyumsuzluklar arasında okul başarısızlığı, çeşitli davranış bozuklukları ve duygusal çökkünlük sayılmaktadır (Yörükoğlu, 2000: 109)

Her boşanma, çocukta bir takım uyum ve davranış bozukluklarına sebep olmaktadır. Bu bozukluklar çocukta, huysuzluk, saldırganlık, hırçınlık, altını ıslatma, yoğun yaşanan kaygı, okul başarısızlığı şeklinde kendini göstermektedir (Yavuzer, 1999: 53).

Boşanma bir çocuğun hayatını etkileyecek en önemli olaylardan biridir. Çocuğun boşanmaya tepkisi ailenin o anki tutumu ve çocuğu nasıl bilgilendirdiği ile oldukça ilgilidir. Ayrıca çocukla yapılacak konuşmanın içeriği de boşanma olayı kadar önemlidir. Boşanma kararını duyan çocuğun ilk tepkisi kendini suçlama olacaktır (Çekiç, 2006 http://... yasemin_cekic_1205.asp).

Boşanma sürecinin ortaya çıktığı yaşa bağlı olarak, çocuklarda çevre ile uyum sorunları, okul başarısında düşme, aile dışında sosyal guruplara yönelme, evden kaçma, alkol-madde kullanımı, alt ıslatmalar, konuşma güçlüğü, anksiyete ve depresyon gibi ruhsal ve davranışsal sorunlar ortaya çıkabiliyor (Saka, 2004, <http://www.tempodergisi.com>)

Hess ve Camara (1979), Coeper ve arkadaşları (1983) boşanmış ailelerin çocuklarının düşük benlik saygısı, depresyon, bozulmuş davranış ve okul

başarısızlığı, sosyal yalıtım göstermeye daha yatkın olduğunu belirtmektedirler (<http://www...boşanma.htm>)

Ailesi boşanmış çocuklarda ortaya çıkabilecek olumsuz gelişmeler riski diğer çocuklara göre daha fazladır (Cherlin, 1999: 421–428).

2.2. BENLİK KAVRAMI ve KAYGI

2.2.1. Benlik

Benlik, sosyalleşme ve olgunlaşma yoluyla edinilen, sembolik iletişim kurma ve benlik farkındalığında bulunma gibi nitelikleri olan sosyal bir varlık olarak tanımlanabilir. (Franzoi, 1999: 134).

Benlik, kişiliği ve davranışları etkileyen bir faktördür. Bu yönden benlik kişiliğin öznel yanını oluşturur. Benliğin iskeleti erken çocukluk yıllarında oluşmakta, ergenlikte gelişip son şeklini aldıktan sonra yaşam boyunca kişiyi yönlendirmektedir.

İnsan yaşamında önemli bir yere sahip olan benlik, psikanalizin ilk yıllarında ortaya atılmıştır. Başlangıçta üzerinde pek durulmayan benlik, son yıllarda önem kazanarak yeni kuramların filizlenmesine yol açmıştır.

Psikanalitik kurama göre benlik, Freud geliştirdiği “Yapısal Kuram” çerçevesinde üç parçadan oluşur. Bunlar alt-benlik “id”, benlik “ego” ve üst-benlik “süperego”dur. İd, kalıtımla geçen, doğuştan var olan, yapıda yerleşmiş olan her şeyi içerir. Süperego, daha çok anne-baba ve toplumsal değer yargılarını içeren özel bir yapıdır. Ego ise, dış uyaranları algılayan ve aşırı uyaranlara karşı ruhsal yapıyı koruyan bir dış tabakadan giderek özel bir yapı geliştirip bu yapının alt-benlikle dış dünya arasında bir arabulucu görevini üstlenmektedir. (Çelikoğlu, 1997: 21).

Jung’a göre benlik egoda oluşmaktadır. Ego, birlik, bütünlük ve süreklilik duygusunu sağlar. Her insanın amacı kendini gerçekleştirmektir ve bu uzun ve karmaşık bir süreçtir. Ve bir bireyin kendi ile uyum çerisinde olması onun benliğinin görevini tam olarak yerine getirdiğini gösterir. (Jung, 1997: 92).

Adler, “yaratıcı benlik” kavramını geliştirmiştir. Adler’e göre benlik, karar yeteneğine sahip, bireye amaçlı bir yaşam sağlamaya çalışan bir sistemdir. Bu sistem sürekli olarak bireye doyum sağlayacak yaşantılar peşindedir. Bunları dış dünyada bulmaya ve yaratmaya çalışır. (Yanbastı, 1996: 72).

William James göre benliğin, maddesel benlik, sosyal benlik ve ruhsal benlik olmak üzere üç yönü vardır. Maddesel benlik, kişinin kendisine ait olan her şeydir. Sosyal benlik, sosyal yaşantılarımız içerisinde taktığımız maskelerdir. Ruhsal benlik ise, kendimizce kişisel olarak değerlendiriliş biçimlerini içermektedir. Benliğin bu üç yönü, “Deneyimci benlik” adı verilen bir bütünü oluşturur. (Bruno, 1982: 72).

Hartmann, Kris ve Loewenstein’a göre benlik, doğumdan sonraki yaşamın ayrılmamış erken döneminde ortak bir kökten giderek ayrışır ve gelişir. Hartmann benliğin birincil özerklik aygıtları ve ikincil özerklik aygıtları olduğunu savunmuştur. Benliğin birincil özerklik aygıtları, insanoğlunun doğal ve olağan dış çevresi ile alıverişi sağlayan, dış dünyaya uyum yaptıran ve evrimsel olarak kazanılmış yetilerdir. Benliğin ikincil özerklik aygıtları ise, doğuştan var olmayan, çevreyle ilişkiler ve çatışmalar sonucu var olan yetilerdir. (Öztürk, 1998: 77-79).

Murphy’e göre benlik “ben kendimi nasıl tanıyorum?” sorusuna verilen yanıttır. Murphy ideal benlikle engellenmiş benlik arasında dinamik bağların olduğunu savunmuştur. (Yanbastı, 1996: 270)

Erik Fromm ben ögesini toplumsal açıdan ele alır. Fromm’a göre insanın çeşitli eğilimleri onu yaratan toplumsal sürecin sonuçlarıdır. İnsanın kişiliği içinde bulunduğu toplumun ona sağladığı olanaklar doğrultusunda gelişir. Baskıcı, katı, otoriter tutmlar bireyin kendi benliğini yeterince geliştirmesini engeller. (Aslıhan, 1998: 18).

Rogers’a göre bireyin benlik bilinci, onun kendisi ile ilgili düşüncelerini, algılarını ve kanaatlerini içerir. Benlik bilinci bireyin kendisini nasıl gördüğünü özetler. Rogers bireyin olumlu benlik bilici geliştirebilmesi için koşulsuz sevgi içinde yetişmesi gerektiğini savunmaktadır. Bireyin gösterdiği davranışla benlik bilinci arasında bir farklılık varsa o zaman kaygı ortaya çıkar. Rogers bireyin kendini

aldatmaya başlamasıyla kaygı düzeyinin artacağını ve zamanla bireyin bilincinin temelinden sarsılacağını söyler. (Morgan, 198: 112).

Sullivan' göre benlik yada benlik sistemi anksiyete sonucunda gelişir. Anneyle olan, ödül getiren, hoş karşılanan ilişkiler sonucunda "iyi ben" gelişir. Çocuk kendine karşı olumlu duygular geliştirir ve kendine olan saygısını artırır. Annenin hoş karşılamadığı durumlar sonucunda da "kötü ben" oluşur. Birde yapıcı bir fonksiyonu olmayan, bilinçaltı düzeyde kalan "ben ve ben olmayan" benlik sistemi vardır. (Yanbastı, 1996: 123-124).

David Hume göre benlik, bir hipotezdir ve insanlar kendi benliklerini direk olarak fark edemezler. Bu benlik hipotezini, kendi duyu izlenimlerimizdeki ve birleştirilmiş fikirlerimizdeki düzenliliğe, tutarlılığa bağlı olarak oluştururuz. (Bruno, 1982: 29).

Benlik, çocuk doğduğu andan itibaren, başından geçen sayısız olayla beraber, çevresinde bulunduğu kişilerin etkisiyle yavaş yavaş oluşur. Benliğin gelişmesinde kişilerarası ilişkilerin büyük bir önemi vardır. Çevresindeki insanların bireye karşı tepki ve davranışları benliğin yapısını çok etkiler. (Baymur, 1990: 268).

Allport benliğe karşı geliştirilen en önemli tutumun benliğin kabulü olduğunu ifade etmektedir. Kişinin bütün yeterli ve yetersiz yanlarını gerçeğe uygun bir biçimde algılaması, yeterli ve güçlü yanlarıyla yaşam sorunlarını kendine özgü bir biçimde çözerken, yetersiz ve sınırlı yanlarını da kişiliğinin bir parçası sayabilme yönündeki sağlıklı tutumu benliğin kabulünü oluşturacaktır. (Kılıççı, 1992: 27)

2.2.2. Benlik Saygısı

Benlik saygısı, benliğin temel yapılarından biridir ve çocuğun gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Her aile çocuklarının sağlıklı bir benlik yapısına sahip olmasını ister. Bugün birçok araştırmacı ve gözlemci toplumdaki sorunların çoğunun temelinde düşük benlik saygısı yattığına inanmaktadır. Benlik saygısı, kişinin kendini olumlu yada olumsuz değerlendirmesi anlamında kullanılmaktadır.

William James benlik kavramının doğası üzerine düşünürken, benlik saygısı kavramını ortaya atmıştır. James'e göre benlik saygısı, kişinin, kendi kendisiyle barışıklık derecesi ve başarılarının, isteklerine olan oranıyla belirlenir. (Bruno, 1982: 72)

Harter (1990), benlik saygısını "bir birey olarak kişi kendisini ne ölçüde sevmekte, kabul etmekte ve kendisine ne ölçüde saygı duymakta" soruları ile açıklamaya çalışmıştır. (Güllü, 2005, <http://www.aligullu.freesevers.com>)

Yavuzer (1999: 40)'e göre de benlik saygısı, benlik kavramının beğenilip beğenilmemesiyle oluşur. Benlik saygısı, bireyin kendini değerlendirmesi sonucunda ulaştığı, benlik kavramının onaylanmasından doğan beğeni durumudur.

Carl Rogers, benlik saygısının oluşmasında ebeveyn-çocuk ilişkisinin üç önemli alanı üzerinde durmuştur. Bunlardan ilki çocuğa gösterilen kabul, ilgi, şefkat ve sıcaklıktır. İkincisi izin ve cezalardır. Üçüncü kritik alan ise, ebeveynin demokratik tutumlarıdır. Bu üç kriter yerine getirilerek yetiştirilen çocuklarda benlik saygısı yüksek olacaktır. (Karabulut, 2005, <http://www.hanimlar.com>)

Günümüzde benlik saygısını etkileyen birçok faktör araştırılmaktadır. Yüksek düzeyde benlik saygısı aile ile olumlu iletişim (Waller & Grean, 1986), kişinin kendi hayatı üzerinde kontrole sahip olduğu duygusu, orta derecede risk alma isteği ve etkili bir kişi olduğunu hissetmesi gibi faktörlerle ilişkilidir. En alt düzeyde benlik saygısı ise, okul başarısı için aşırı derecede ebeveyn baskısı (Eskilson, Wiley, Muehlobauer & Doeler, 1986), aile çatışması (Cheung & Lau, 1985) ve okul değiştirme (Blyth, Simmons & Carlton-Ford, 1983) gibi faktörlerle ilişkilidir. Bu alanda yapılan birçok araştırmada düşük benlik saygısının anksiyete, kızgınlık, depresyon, yabancılaşma ve mutsuzluk duygularıyla ilişkisi olduğu belirlenmiştir. (Morganett, 2005: 119)

Anne- baba tutumlarıyla çocuğun geliştirdiği benlik saygısı arasında yakından bir ilişki vardır. Yapılan araştırmalar da demokratik tutumla yüksek benlik saygısı arasında, ilgisiz ve otoriter tutumla da düşük benlik saygısı arasında paralel bir ilişki

bulunduğunu göstermektedir. (Herken & Özkan, 2005, http://www.e_kolay.net/bebek)

Düşük benlik saygısına sahip çocukların pek çoğu, başarılarının büyük bir bölümünü kendi kontrollerinin dışındaki diğer etkenlere dayandırır. Bu nedenle kendilerine olan güvenlerini ve gelecekte başarılı olma şanslarını azaltırlar. Yüksek benlik saygısına sahip olan çocuklar ise, başarılarını büyük ölçüde kendi emeği ve becerisi olarak görür. Kendi kontrol duygusunu hisseder ve başarısızlığa uğradığında daha iyisini yapmak için motive olur. (Yavuzer, 2002: 19–21)

2.2.3. Kaygı

Kaygı, genellikle nesnesi bilinen bir duruma ya da kişiye karşı duyulan merak, tasalanma ve endişe duygusudur. İnsanın günlük davranışında en sık gözlenebilen durumlardan biridir. Herkeste değişik derecelerde kaygı vardır ve hiç kaygısı olmayan hemen hemen hiç kimse yoktur. Fakat kaygının türü ve derecesi önemlidir. Kaygı bireyin günlük yaşamının merkezi olur ve birey kaygı üzerinde odaklaşırsa, o zaman kişi yaşamını normal bir şekilde sürdüremez. Ve değişik davranış bozukluklarının gelişmesine neden olur. (Özpoyraz & Kulan, 2005, <http://www.ram.gov.tr>)

Kaygı yapmak istediklerimizle koşullar arasındaki çatışmadan, dışa vurmak istediklerimizle bunu yapmamak arasındaki çatışmadan yada bir değer grubu arasındaki çatışmadan doğan kaynağı belirsiz sıkıntılı durum ve tutukluktur. (Horney,1995: 78)

Kaygı, korku ve gerginlik gibi sübjektif olarak hissedilen bir duygudur. Kişiliğin bütünlüğünün tehdit edildiği herhangi bir durumda ortaya çıkar. Kaygı, yaygın duygusal reaksiyonlar ve çaresizlik duyguları ile tanınır. (Kozacıoğlu & Ekberzade, 1994: 162).

Kaygı tehlike beklentisi ile birlikte olan duygusal huzursuzluk olarak tanımlanabilir. Kaygı bozuklukları benlik algısında düşme, sosyal izolasyon, sosyal

işlevlerde yetersizlik ve akademik başarısızlıklarla birlikte görülür. (Yorbık, 2006, <http://www...anksiyeteboz.HTM>).

Kaygı, durumluk kaygı ve sürekli kaygı olarak iki şekilde görülür. Çözülemeyen bir sorun yada doyurulamayan bir gereksinim nedeniyle düşülen durum geçici kaygı, güvenliği tehdit eden bir durumdan, sorundan kaynaklanıp, uzun süren kaygı sürekli kaygıdır. Sürekli olan kaygı, sürekli bir gerilim yaratır. (Beydoğan, 1992: 58).

Psikoanalitik yaklaşıma göre kaygı, temelde bir iç çatışmanın ürünüdür. Buradaki çatışma benlik ile alt benlik, ya da benlik ile üst benlik arasında oluşabilir. Alt benlikten haz ilkesi doğrultusunda doyum arayan dürtüler üst benliğin gerçekleri tarafından engellenir. Benlik bunlar arasındaki çatışmayı çözerek dürtüyü bastırırsa sorun çözülür. Benlik çatışmayı çözemezse, bastıramazsa bunu tehlike olarak algılar. Bütün bu süreç bilinç dışında yaşanır. Bilinç alanında ise ortaya kaygı çıkar. Davranışçı görüşe göre ise kaygı öğrenilmiş bir süreçtir. Koşullu uyaranlar koşulsuz tepkilere neden olur. Ayrıca sosyal öğrenme ile ailenin tepkileri de model olarak alınır. Bilişsel yaklaşıma göre kaygının nedeni olayın kendisi değil, bu olayın kişi tarafından nasıl yorumlandığı, nasıl algılandığıdır. Olayların çarpıtılmış düşünce örüntüleriyle algılanması sonucunda kaygı ortaya çıkar. (Yüksel & Yurdaşık, 2000, <http://www.hastarehberi.com>).

Sullivan'a göre kaygının nedenlerinin başında çocuğun yetişmesinde etkili olan kişiler vardır. Bulaşıcı olan kaygı anneden çocuğa empati yolu ile geçer. Hatalı tutumlar, tutarsızlık, çocuğun ilk toplumsallaşma deneyimleri, ceza yöntemlerine eşlik eden itici anne baba tutumları çocukta kaygının oluşmasına neden olur. (Yanbastı, 1996: 127).

Çocuklarda kaygı, kullanılmayan libidodan kaynaklanır ve çocuk eksik sevgi nesnesinin yerine bir dış nesneyi veya ortamı koyar. (Freud, 1994: 399).

Başaran'a (1982) göre, kendine güvensizlik ve ben duygusunun sağlıklı oluşu kaygıların başlıca kaynağıdır. (Başaran, 1982; Sargın, 2001: s. 77'deki alıntı).

Çocuğun yaşı, cinsiyeti, ana-baba tutumları, anne-babanın eğitim durumu, ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, anne-babanın mesleği, kardeş sayısı ve çocuğun başarı durumu kaygıyı etkileyen etmenlerdir. Küçük çocuklardaki kaygı yaratan durumlar ileri yaşlardaki ruhsal tepkilerin temelini oluştururlar. Çocuğun bebeklik döneminde temel ihtiyaçlarının karşılanmaması veya anneye aşırı bağımlı hâle getirilmesi ilkel kaygı denilen durumun önemli bir unsurudur. Bütün gereksinimleri annesi tarafından karşılanan çocuğun anneden ayrılma durumunda kalması çocukta güvensizlik ve kaygı oluşturabilir. Birden ortaya çıkan çevre değişiklikleri de küçük çocukları endişelendiren en önemli durumlardan biridir. Çocukların yoksunluk ve kayıpları anlamaları zor olduğu için, alıştığı günlük işler, rahat pozisyon ve herhangi bir şeyini yitirmesi halinde kaygı duygusu ortaya çıkabilir. Boşanmış ailelerde ana-baba arasında boşandıktan sonra bile devam eden çekişmeler, çocukta kaygının oluşmasına neden olabilmektedir. (Alisinanoğlu & Ulutaş, 2000, <http://www.yayim.meb.gov.tr>)

Çocukta kaygı çevresinde kaygılı insanların varlığı ve kusurlu anne baba tutumları ile gelişir. Anne babanın aşırı koruyuculuğu yada iticiliği sonucu çocukta benlik yapısının yetersiz gelişmesi kaygının oluşmasına neden olur. Böyle bir kişi, eğitim yada çalışma alanlarındaki yarışmalarda ve yetişkin yaşamının sorumluluğunu üstlenmede, başkalarına oranla yetersiz kalır. (Gençtan, 1993: 203–204)

Çocuğun kendisi ve ailesinin emniyetini sarsacak hastalık, ölüm, boşanma, deprem gibi afetler kaygı bozukluğuna neden olabilir. Ayrıca bireysel yapısına ve aile içi tutumlara bağlı olarak aşırı hassas, alıngan, çekingen, evhamlı, aşırı ihtiraslı, hükmedici, inatçı, ısrarcı özelliklerden bir ya da birkaçını taşıyan çocuk ve ergenler yaşamlarındaki strese yanıt olarak bu özelliklerin abartılması ile ilişkili kaygı bozukluğu geliştirebilir. (2006, http://www...kaygi_bozukluklari).

Çocukta kaygının kökeni yanlış eğitime dayanmaktadır. Çocuğa korkulu eğitim usullerinin uygulanması, anne babanın aşırı koruyucu ve kollayıcı tutumları, çocuğun olumsuz yaşantılara maruz kalması, çocuğu geleceği hakkında yanlış telkinler vererek endişeye düşürme vb. tutumlar kaygılı çocukların oluşmasına neden olmaktadır. (Çağlar, 1981: 78–79).

Anne babaların birbirlerine karşıt düşen istekleri ve öğütleri çocuğun şaşkınlığa düşmesine ve kaygılar geliştirmesine neden olur. Eğer bu ilişkiler boşanma ile sonuçlanırsa çocuklar için durum daha da karmaşık bir hal alır. Çocuğun ilk toplumsallaşma deneyimlerinde karşılaştığı bu güçlük kaygı duygularının yerleşmesine neden olur. (Gençtan, 1993: 88).

Kaygı genellikle ailesel geçiş gösterir. Çocuğun yaşamını etkileyecek evden ayrılma, yeni bir ortama girme, ebeveynlerden yada aileden birinin kaybı, boşanma gibi önemli olaylar sonrasında da kaygı gelişebilir. (Erdoğan, 2005, <http://www.aytenderdoğan.com>).

Çocuklar genelde kaygılı olma halini açıklayamaz ve duygularını dile getiremezler. Korkuları yada sıkıntıları hakkında konuşmakta zorlanırlar. Bu yüzden bu tür duygularını uyku düzeninde bozulma, aşırı bağımlılık göstermeye başlama, okula gitmek istememe gibi davranışlarıyla ortaya koyarlar. (2002, <http://www.mhcs.health.nsw.gov.au>)

Kaygı çocuklarda farklı tepkiler şeklinde kendini gösterebilir. Bazı çocuklar kaygılandırıcı durumdan kaçmak için içine kapanıp, akran gruplarına katılmazlar. Bazıları ise, kaygıdan kurtulmak için gerileme, reddetme, bastırma ve yansıtma gibi savunma mekanizmaları geliştirirler. (Çağdaş & Seğer, 2004: 358).

Kaygılı çocuklar genellikle gergin, ağlamaklı, huzursuz, düşüncelerini toplamakta güçlük çeken çocuklardır. Belirli bir neden yokken nedensiz şekilde veya olabilecek şeyler hakkında endişe duyarlar. Bu iç sıkıntılarına ek olarak uykusuzluk gibi bedensel şikâyetler ve korkulu rüyalar ve yalnız yatamama gibi davranışlar eşlik eder. Birilerine yapışma, bağımlı olma, çekingenlik gibi davranışlar gösterirler. Okul çocuğunda çevresi ve yaşlıları tarafından onaylanmayacağı kaygısı ön plana çıkar. Çocuk kendi fikrini söylemekten çekinebilir, birilerinin yardımı ve desteği olmadan bir işe girişmek istemeyebilir, arkadaşlık başlatmakta zorluk çekebilirler. Yanlış bir şey söyleyebileceği korkularıyla derse katılımı azalabilir. Derslerini başaramayacağı endişesiyle okula gelmek istemeyebilir (Kahraman, 2006, <http://www.aksam.com.tr>).

2.3. KONU İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.3.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

İstanbul Üniversitesi Çocuk Psikiyatrisi Bölümünde Cebiroğlu, 1977 yılında 62 boşanmış aileden gelen 3–13 yaşları arasındaki boşanmış aile çocuklarını incelemiştir. Sonuçta on çocukta okul başarısızlığı, 15 çocukta saldırganlık, 3 çocukta cinsel sorun, 2 çocukta hırsızlık, 5 çocukta altını ıslatma, 18 çocukta nörotik tepki, 7 çocukta kekemelik, 2 çocukta da tik olduğu saptanmıştır.

Bilir ve Dabanlı (1981), tarafından 3–10 yaşları arasındaki 98 boşanmış aile çocuğu üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada çocuklar o anki yaşlarına göre, 3–4 yaş, 5-6 yaş ve 8-10 yaş gruplarına ayrılmışlardır. Çocukların anne-babaları araştırmanın yapıldığı tarihten itibaren en son iki yıl önce boşandıkları için, boşanma sırasında ilk grubun bebeklik, ikinci grubun oedipal, üçüncü grubun ise gizil dönemde oldukları anlaşılmaktadır. Araştırmada çocukların anne babalarının boşanmalarına uyku bozukluğu, gece işemeleri, kusmalar, iştahsızlık, çok yemek yeme, baş ve karın ağrıları, konuşmada tutukluk, tırnak yeme, aşırı bağımlılık, ayrılığı inkâr ve baba yoksunluğu gibi tepkiler gösterdiği saptanmıştır. Bu tepki biçimleri en fazla 5–6 yaş grubunda görülmüş, en az etkilenen grubun 3–4 yaş grubu olduğu belirtilmiştir.

Kaynaroğlu (1984)'nin, 6 yaşındaki 150 boşanmış ve 150 tam aile çocuğunu inceleyen araştırmasında, boşanmadan buyana geçen süre üzerinde durulmuştur. Araştırmada Uyumsal Davranış Skalası ile çocukların bağımsız faaliyet gösterebilme, fiziksel gelişimi, dil gelişimi, sayı ve zaman, ev işleri, kendi kendini idare edebilme, sorumluluk ve toplumsallaşma gibi davranışları ölçülmüştür. Her iki grup karşılaştırıldığında boşanmış aile çocuklarının düşük puan aldıkları saptanmıştır.

Erkan (1989) tarafından lise çağındaki 135 boşanmış aile ile 159 tam aile çocuğunun benlik tasarımı ölçmek amacıyla yürütülen çalışmada çocukların boşanma sırasındaki yaşları 0–6 yaş ve 7–12 yaş olarak iki grupta ele alınmıştır. Bunun nedeni, benlik tasarımının gelişimin ilk yıllarında kristalleşmesi ve anne-

babanın önemidir. Oysa bulgular, anne-babası boşandığında küçük yaşta olan çocuklarla daha ileri yaşta olanlar arasında benlik tasarımı düzeyi yönünden önemli bir fark olmadığını göstermiştir.

Karaoğlan (1997: 118) tarafından Sivas il merkez ilçelerinde yapılan çalışma sonucunda boşanmanın gençlerin kişilik gelişimini etkilediği belirlenmiştir. Bu gençlerin büyük çoğunluğunun mutsuz olduğu, sigara, alkol, madde kullanımının yanı sıra intihara teşebbüs ettikleri saptanmıştır.

Çelikoğlu (1997: 71)'nin 12–16 yaşlar arasındaki toplam 100 çocuğa uyguladığı test sonuçlarına göre, boşanma, çocukların benlik saygısı üzerinde olumsuz bir etki yaratmamaktadır.

Aslıhan (1998: 69)'ın ilköğretim okulu 2. kademede okuyan 315 tam ve 317 parçalanmış aileye sahip olan öğrencilerle yaptığı araştırma sonuçları, çocukların sahip oldukları aile yapıları, cinsiyet ve yaşa göre, depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermiştir.

Şirvanlı (1998)'nin dört farklı yaş grubundan (5–10–13–16 yaş) 421 çocuk üzerinde yaptığı araştırma sonuçlarına göre, çatışmalı ve boşanmış anne-babaların çocuklarının psikolojik problem düzeylerinin, çatışmasızlara oranla daha yüksek olduğu ve anne-baba arasındaki evlilik uyumunun azalmasıyla çocuklardaki uyum problemlerinin arttığı bulunmuştur.

Karakuş (2003: 60) tarafından 9–13 yaşlarındaki 131 kız, 113 erkek olmak üzere toplam 244 öğrenci üzerinde yapılan çalışmada anne - babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı saptanmıştır.

2.3.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Hetherington (1972), 13–17 yaşında dul ve boşanmış aile kızlarıyla yaptığı çalışmada: boşanmış ailelerdeki kız çocuklarının dul ailesi kız çocuklarına oranla daha fazla heteroseksüel patern ve düşük benlik sayısı saptamıştır. 5 yaşından önce ebeveyn boşanması yaşamış kızlar, 5 yaşından sonra ebeveyn boşanması yaşayan

kızlara oranla; daha fazla erkeklerle uygunsuz ilişkiye girdikleri, daha fazla baştan çıkarıcı davrandıkları, daha erken ve daha sık flörte ve cinsel ilişkiye başladıkları görülmüştür. Baba yokluğu açısından bakıldığında Hetherington kızların ödipal dönemde bir erkek ebeveyni kaybının etkilerini ergenlik döneminde gösterdiklerini ileri sürmüştür. Baba yokluğu, kızların erkeklerle etkileşimlerini etkilediğini iddia etmiştir. (2004, <http://www....bosanma.htm>)

Wallerstein ve Kelly (1980) boşanma sonrası 2-18 yaş arasındaki çocukların 50'sinden fazlasında kaygı ve ayrılık olayı ile yakından ilgilenme olayı saptamıştır (Akt., Aslıhan, 1998).

Lamb (1981), yaptığı araştırmalarda boşanma sonrası baba yokluğunun erkek çocuklarda benlik saygısı ve duygusal gelişim açısından oldukça zararlı olduğunu belirlemiştir (Lamb, 1981).

Boşanmanın çocuklar üzerinde cinsiyetleri açısından etkileri, konusunda yapılan araştırmalarda farklı bulgular elde edilmiştir. Bazı araştırma sonuçları (Guidubaldi & Perry, 1985; Hetherington et al., 1979, 1985; Kaye, 1989; Kurdek, 1987), boşanmadan erkek çocukların kızlardan daha fazla etkilendiğini gösterirken; bazı araştırma sonuçları da (Farber et al., 1983; Frost & Pakiz, 1990; Slater, Stewart & Linn, 1983; Wallerstein & Kelly, 1975), kızların boşanmadan daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Ancak bazı araştırmalarda ise (Kinard & Reinherz, 1984; Mechanic & Hansell, 1989; Rosen, 1979; Zill et al., 1993), kızlar ve erkekler üzerinde boşanmanın etkileri açısından fark olmadığı bulunmuştur (Department of Justice Canada, 1997).

Block, Block ve Gjerde (1986), yaptıkları araştırmada ailesi boşanmış çocukların tam aile çocuklarına oranla daha çok davranış problemleri sergilediklerini belirlemişlerdir (Block, Block ve Gjerde, 1986: 56-94).

Araştırmalar her yaştaki çocuğun boşanmadan farklı yönde etkilendiğini göstermiştir. Krantz (1988), boşanmanın çocuk küçük yaştaiken gerçekleştiğinde, çocuğun sosyal ve duygusal açıdan bundan etkilendiğini, fakat bunun entelektüel yapısı üzerinde bir etkisi olmadığını belirtmiştir. Demo ve Acock (1988), yaptıkları

birçok çalışmada, ergenlerin antisosyal davranışlar gösterdiğini ve seksüel ilişkilerinde problemler yaşadığını, ergenlik öncesi çocuklarda ise kişisel uyum sorunları olduğunu tespit etmişlerdir. Zill et al. (1993) altı yaşından önce ailesinde boşanma gerçekleşen çocuklarda babalarına karşı bir ilgisizlik olduğunu belirtmiştir. Landerkin ve Clarke (1990) çocukların hangi yaşta olursa olsun boşanmaya reaksiyon gösterdiklerini söylemektedirler. Kalter ve Rembar (1981), çocuğun 2,5 yaşında yada daha küçük yaşta olduğu boşanmalarda, bu yaşta çocuklarda boşanmaya bağlı sorunlar çıktığını, ödipal döneme bunun daha da büyük etkileri olduğunu belirtmişlerdir (Department of Justice Canada, 1997).

Wallerstein (1989) yaptığı araştırmada aile boşanmış çocukların % 30-40'da düzeltilebilir psikolojik problemler olduğunu belirlemiştir. Bu oran tam aileye sahip çocukların üç katıdır (Wallerstein, 1998 <http://...jour.unr.edu>).

Amato ve Keith (1991) ailesiyle yaşayan ve ailesi boşanmış çocuklar arasında farklılıklar olup olmadığını araştırmak amacıyla, okulöncesinden başlayıp yetişkinlik çağına kadar olan 13.000 öğrenciyi kapsayan 92 çalışma yapmışlardır. Bu çalışmalarının analizleri sonrasında ailesi boşanmış çocukların ailesiyle yaşayan çocuklara göre daha fazla probleme sahip olduklarını bulmuşlardır. Bu çocukların, okulda değişik problemler yaşadıkları, davranış sorunları gösterdikleri, akranları ve ebeveynleriyle çatışma halinde oldukları ve kendilerine bakışın açılarının olumsuz olduğu saptanmıştır (Amato, 2001: 355-370).

Mavis Hetherington (1993) yaptığı bir araştırmada tam aileye sahip çocukların % 10'nun davranışsal olarak profesyonel yardım gerektiren ciddi problemleri olduğunu belirtirken, boşanmış aileye sahip çocuklarda, kızlarda % 34, erkeklerde % 26 oranında profesyonel yardım gerektiren problemleri olduğu belirtilmiştir (Hughes, 2002)

Lanz, Lafrate, Rosnati ve Scabini (1999) evlat edinilmiş, boşanmış ve tam aile çocukları arasında ebeveyn çocuk ilişkisi ve ergenlerin benlik saygısı arasında farklılık olup olmadığını ve bu üç tip ailede ebeveyn çocuk ilişkisinin ergenlerin benlik saygısı üzerindeki etkisini görmek amacıyla yaptıkları araştırmada, 160 tam aile, 140 ayrı ve boşanmış aile ve 150 evlat edinilmiş ailelerden yaşları 11-17

arasında olan 450 ergenle çalışmışlardır. Araştırma sonuçları, boşanmış ailelerdeki ergenlerin akranlarına oranla ebeveynleriyle daha fazla iletişim problemi olduğunu ve evlat edinilmiş çocukların biyolojik çocuklara oranla aileleriyle daha pozitif iletişimleri olduğunu göstermiştir. Ayrıca evlat edinilen çocukların, tam ve boşanmış aile çocuklarına göre daha düşük benlik saygısı gösterdikleri bulunmuştur. Son olarak, tam aileye sahip erkek ve kız ergenlerin benlik saygılarının ebeveynleriyle olumlu ilişki kurmalarıyla bağlantılı olduğu belirlenirken, ailesi boşanmış ve evlat edinilmiş ergenlerle ilgili yeterli bilgi bulunamamıştır (Lanz, Lafrate, Rosnati & Scabini, 1999: 785–794)

Reifman, Villa, Amans, Rethinam ve Telesca (2001) 1990 yılından bu yana yapılan 35 çalışmayı kapsayan bir meta analiz çalışması yapmışlardır. Bu meta analiz okul başarısı, davranışlar, psikolojik uyum, benlik saygısı, sosyal uyum, anne-çocuk ilişkisi ve baba-çocuk ilişkisi olmak üzere yedi alanı kapsamaktadır. Bu çalışmanın sonuçları anne-çocuk ilişkilerinde -0.04 ve baba-çocuk ilişkilerinde de -0.49 olarak ölçülmüştür. Ayrıca boşanma olayını yaşayan bir çocuğun okul başarısında, davranışlarında, psikolojik uyumda, benlik saygısında ve sosyal uyumunda olumsuzluklar olduğu belirlenmiştir (Reifman, Villa, Amans, Rethinam & Telesca, 2001: 27–34).

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, araştırmada kullanılan veri toplama araçları ve bunlara ait geçerlik ve güvenirlik çalışmaları, verilerin analizinde kullanılan istatistik teknik ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırma, anne-babaları boşanmış ve boşanmamış çocukların, çeşitli değişkenlerle ilişkili olarak benlik saygısı ve kaygı düzeylerine göre nasıl farklılaştığını saptamaya yönelik betimsel bir çalışma niteliğindedir.

3.2. ARAŞTIRMANIN EVRENİ ve ÖRNEKLEMİ

Araştırmanın evrenini 2005–2006 eğitim-öğretim yılı Kocaeli il merkezinde bulunan devlet ilköğretim okullarının 4. 5. 6. 7. ve 8. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Evrenin tümünü örneklem olarak almak, araştırma koşulları açısından olanaksız olduğundan “Basit Tesadüfî Örneklem” yöntemi ile örneklem oluşturmaya çalışılmıştır. Araştırmanın örneklemini toplam 17 ilköğretim okulunda okuyan 9–13 yaş grubundaki 175 (% 57) kız, 133 (% 43) erkek toplam 308 öğrenci oluşturmaktadır.

Araştırma kapsamına alınan ilköğretim okullarındaki öğrencilere, okul idaresi, psikolojik danışman ve sınıf öğretmenleri ile iletişim kurularak ulaşılmıştır. Örnekleme oluşturan okullar, öğrenci sayıları ve aile yapıları Tablo 1 de verilmiştir.

Tablo 3.1**Kocaeli İli İl Merkezinde Örneklem Alınan İlköğretim Okulları ve Bu Okullarda Okuyan Anne-Babası Boşanmış ve Boşanmamış (Tam Aile) Kız ve Erkek Çocukların Sayısı**

OKULUN ADI	AİLE YAPISI				TOPLAM
	BOŞANMIŞ		TAM		
	KIZ	ERKEK	KIZ	ERKEK	
30 Ağustos İ.Ö.O	8	5	6	8	27
Piyale Paşa İ.Ö.O	7	1	6	2	16
Barbaros İ.Ö.O	2	1	2	1	6
Serdar İ.Ö.O	5	3	5	3	16
Aydınkent İ.Ö.O	2	3	2	3	10
29 Ekim İ.Ö.O	9	5	8	6	28
Levent Kırca- Oya Başar İ.Ö.O	4	4	4	4	16
Yeşilkent İ.Ö.O	3	1	3	1	8
Dürdane Özdilek İ.Ö.O	3	1	3	1	8
Rabak İ.Ö.O	2	1	2	1	6
Gölcük İ.Ö.O	4	3	4	3	14
Pirireis İ.Ö.O	17	13	12	18	60
Halıdere İ.Ö.O	5	3	5	3	16
Yukarı Yuvacık İ.Ö.O	7	2	5	4	18
50. yıl İ.Ö.O	1	6	1	6	14
Ulugazi İ.Ö.O	6	5	5	6	22
İsmet İnönü İ.Ö.O	10	2	7	4	23
TOPLAM	95	59	80	74	308

Tablo 1'e göre toplam 17 ilköğretim okulunda anne babası boşanmış n=95 kız ve n=59 erkek, tam aileye sahip n=80 kız ve n=74 erkek olmak üzere 308 öğrenci bulunmaktadır.

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Bu araştırmada, Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği, Çocuklar İçin Sürekli-Durumluk Kaygı Envanteri ve Kişisel Bilgi Formu olmak üzere toplam üç veri toplama aracı kullanılmıştır.

3.3.1. Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği

Ölçeğin orijinali “Piers-Harris Children’s Self-Concept Scale”dir. “Kendim Hakkında Düşüncelerim” adı ile de anılan 80 maddelik Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği 9 ila 16 yaş grubundaki öğrenciler için 1964'te Piers ve Harris tarafından Amerika Birleşik Devletleri'nde geliştirilmiştir. Ölçek öğrencilerin kendilerine (öz'üne) yönelik düşünce, duygu ve tutumlarını değerlendirmeyi amaçlar. Bu ölçek çocuklarda öz kavramı yada benlik anlayışının gelişimini, boyutlarını, kişilik ve çevre öğeleriyle olan ilişkilerini araştırma ve belirlemede kullanılır.

Grup uygulamaları için en az 3. sınıf seviyesinde okuma becerisi gerektiren ölçeğin yanıtlanması yaklaşık 20–25 dakika alır. Okuma düzeyi düşük olan çocuklar yada okuma-yazması olmayanlar için bireysel uygulama yapılır.

Ölçeği oluşturan 80 tanımlayıcı ifade vardır. Bunlara “evet” yada “hayır” şeklinde yanıt verilir. Yanıtlar bir anahtarla puanlanır. Buna göre elde edilen puanlar kuramsal olarak 0 ila 80 arasında değişir. Yüksek puan olumlu, düşük puan ise olumsuz öz-kavramın varlığına işaret eder. (Öner, 1994: 1)

3.3.1.1. Grup Uygulaması

Soru kitapçığı ve yanıt formları dağıtılmadan önce uygulayıcı öğrencilerden kendileri hakkında gerçek ve samimi düşüncelerini yansıtan yanıtları vermelerini özendirmek için “Her soruyu yanıtlarken nasıl düşünmeniz yada olmanız gerektiğini değil, gerçekten ve samimi olarak; ne ve nasıl düşündüğünüzü belirten yanıtı işaretleyin” şeklinde bir açıklama verilir.

Bireylerin her bir soru maddesi için tek yanıt (evet yada hayır'dan birini) işaretlemeye dikkatli olmaları; ayrıca hiçbir soruyu yanıtı bırakmamaları hatırlatılır. Uygulama sırasında sınıfta dolaşarak, öğrencilerin doğru işaretleyip işaretlemediklerini denetlemek, yönergeye uymayanlara yardımcı olmak gerekir.

İfadelerde anlaşılmayan sözcük ve kavramlar hakkında yada başka sorular sorulduğunda genel bir tanım/açıklama yaparak öğrenciye yardımcı olunabilir (Öner,1994: 11).

3.3.1.2. Bireysel Uygulama

Takvim yaşı küçük, zeka düzeyi yüksek olan çocuklara; okuma yazması hiç olmayan yada düşük düzeyde olan büyüklere bireysel uygulama yapılır (Öner,1994:11).

3.3.1.3. Ölçeğin Puanlanması

Puanlama yanıt anahtarı kullanılarak yapılır. Ölçeğin amacı olumlu algılama ve düşünceleri saptama olduğundan, olumsuz yönde ifade edilmiş maddelere verilen “hayır” yanıtı doğru olarak kabul edilir.

Ölçek puanı, yanıt anahtarına uyan maddelerin sayısal toplamıdır. Elde edilen öz kavramı ham puanı 0 ila 80 arasında değişir. Uygulamalar genelde, ham puanların 25 ila 75 arasında olduğunu göstermiştir (Öner, 1994: 11).

3.3.1.4. Ölçek Puanlarının Yorumlanması

Elde edilen ham puanlar, ortalama, standart sapma, yüzdelik sıralama ve T puanı tablolarından yararlanılarak değerlendirilir.

Düşük puanlar bireyin öz-kavramının (öz değerinin) düşük yada olumsuz olduğuna işaret eder. Yüksek puanlar (özellikle çok yüksek olanlar) ise her zaman bireylerin gerçekten çok yüksek yada çok olumlu bir öz-kavramına sahip olduğunu göstermeyebilir. Bu durumda yüksek puanın geçerli olup olmadığını belirlemek için birey hakkında başka verilerden (diğer kişilik ölçümleri vb.) yararlanmak gerekebilir.

Genelde dikkat çeken, düşük puanlardır. Düşük öz kavramı puanları, yardıma gereksinimi olan öğrencilerin ayırt edilebilmesi ve tanınmasında önemli bir ipucu oluşturabilir (Öner, 1994: 11,12).

3.3.1.5. Piers-Harris Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeğinin Güvenirlik Çalışması

Piers-Harris'in geliştirmiş olduğu Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği'nin 3–12. sınıf öğrencileriyle standardizasyonu yapılmıştır. Değişik yaş gruplarının ve cinsiyet farklarının olmadığı saptanan bu ölçeğin güvenirligi, içtutarlık ve değişmezlik (test-tekrar test) teknikleriyle sınanmıştır. Spearman Brown ve Kuder Richardson 21 formülleri ile elde edilen içtutarlık katsayıları .78 ile .93 arası; Pearson Momentler Çarpımı formülü ile elde edilen puan değişmezliği korelasyon katsayıları .71 ile .77 arası bulunmuştur. Bu veriler ölçek güvenirliginin doyurucu olduğu şeklinde yorumlanmıştır (Öner, 1994: 1,2).

3.3.1.6. Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeğinin Geçerlik Çalışması

Ölçeğin ölçüt bağımlı geçerliği sınanırken Lippsit'in "Öğrenci Problem İşaretleme" listeleri oluşmuştur. Ölçekle ölçütler arasında .68 ve .64 düzeyinde (anlamlı) korelasyonlar elde edilmiştir.

Yapı (yada kuramsal-kapsam) geçerliği için 456 altıncı sınıf öğrencisinin puanına çoklu faktör analizi uygulanmıştır. Varimax rotasyonu ile elde edilen 10 faktörden altısının yorumlanabilir nitelikte olduğu; faktörlerin toplam puan değişiminin % 42'sini açıkladığı görülmüştür. Bu altı faktör ölçeğin alt testlerini oluşturmuştur. Katkı düzeyine göre sıralanan faktörler şöyle isimlendirilmiştir: (1) Davranış, (2) zeka ve okul durumu, (3) fiziksel görünüm ve nitelikleri, (4) kaygı, (5) sosyal beğenirlik yada gözde olma ve (6) mutluluk.

Ancak bu faktörlerin ölçeğin Türkçe formundaki sıralanışı orijinalindeki sıralanışından farklıdır. Yapılan faktör analizi sonucunda toplam ölçek puanı değişimine katkı dereceleri bakımından (en yüksek katkıdan en düşük katkıya doğru)

bu faktörlerin Türkçe formdaki sıralanışı : (a) “Mutluluk”, (b) “kaygı”, (c) “sosyal beğenirlik / gözde olma”, (d) “davranış”, (e) “fiziksel görünüm” ve (f) “zihinsel durum / okul durumu” şeklinde olmuştur (Öner, 1994: 1,2,10).

3.3.2. Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri

Kaygının doğasına, öğrenilmiş ya da doğuştan olduğuna ilişkin kuramsal tartışmalar sürmektedir. Kavramsal düzeydeki bu belirsizliğin, kaygının iki farklı durum için kullanılmasından kaynaklandığı yorumu, ilk kez Cattel ve Scheier’ın (1958) çalışmasıyla ortaya atılmıştır. Bu çalışmada, daha sonra Spielberger (1966) tarafından “durumluk ve sürekli kaygı” olarak adlandırılacak iki ayrı kaygı faktörü tanımlanmıştır.

Spielberger (1966), iki farklı kaygı yaklaşımında durumluk ve sürekli kaygıyı şöyle tanımlar: Durumluk kaygı (state anxiety), kişilerin özel durumları tehdit edici olarak yorumlaması sonucu oluşan duygusal tepkidir. Durumluk kaygının şiddeti ve süresi, algılanan tehdidin miktarı ve kişinin tehlikeli durum yorumunun kalıcılığıyla ilişkilidir.

Sürekli kaygı (trait anxiety) ise, bireyin kaygı yaşantısına yatkınlığıdır. Buna, kişinin içinde bulunduğu durumları genellikle stresli olarak algılama yada yorumlama eğilimi de denilebilir. Kişi, nesnel kriterlere göre nötr olan durumları tehlikeli ve benliğini tehdit edici olarak algılar. Sürekli kaygısı yüksek bireyler, durumluk kaygıyı da diğerlerinden daha sık ve yoğun yaşarlar.

Ölçeğin orijinali “State-Trait Anxiety Inventory For Children (STAIC)”dir. “Nasıl Hissediyorum Anketi” adı ile de anılan Çocuklar İçin Sürekli Kaygı Ölçeği (Spielberger, 1973), kaygı yatkınlığında kalıcı bireysel farklılıkları ölçmeyi amaçlar. Yirmi maddeden oluşur ve çocuktan kendini “genellikle” nasıl hissettiğini değerlendirip, madde verilen durumun oluş sıklığına göre en uygun seçeneği belirtmesi istenir. Her durumun “hemen hemen hiç” “bazen” ve “sık sık” olarak belirlenmiş seçeneklerinden “sık sık” seçeneğinin seçilmesi en yüksek puan olan 3’ün, “hemen hemen hiç” seçeneğinin seçilmesi en düşük puan olan 1’in alınmasına

yol açar. Sürekli Kaygı Ölçeği'nden alınabilecek en düşük toplam puan 20, en yüksek toplam puan 60'tır.

ÇDSKE'nin Durumluk Kaygı Ölçeği'nde çocuklardan, içinde buldukları "o anda" kendilerini nasıl hissettiklerini değerlendirmeleri ve ilgili 3 seçenekten birini işaretlemeleri istenmektedir. Yirmi maddeden oluşan ölçek, gerginlik, sinirlilik, telaş, tedirginlik gibi durumluk kaygıyla ilişkili duyguların değerlendirilmesini amaçlar. Maddelerin yarısı tedirginlik, telaş ve gerginliğin olmaması, kalanlar ise bu durumların varlığını yansıtır. Bu duyguların varlığı, çocuk tarafından "çok" bildirildiği durumda en yüksek puan olan 3, olmadığının bildirilmesi durumunda ise en düşük puan olan 1 verilir. Durumluk Kaygı Ölçeği'nden alınabilecek en yüksek puan 60, en düşük puan ise 20'dir. ÇDSKE öz bildiri formundadır ve bireysel yada grup halinde uygulanabilir. (Özusta, 1995: 32, 33, 34).

3.3.2.1. Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin Güvenirlik Çalışması

Envanterin iç tutarlılığının incelenmesinde, maddeler için madde bırakma korelasyon katsayıları, ölçekler için Cronbach alfa katsayıları hesaplanmıştır. Normatif veriler oluşturan 615 denekten elde edilmiştir.

ÇDSKE'de Durumluk Kaygı Ölçeği'nin Cronbach alfa katsayısı .82, Süreklilik Kaygı Ölçeğinin ise .81 olarak bulunmuştur.

Spielberger (1973), ÇDSKE'nin güvenirlilik çalışmasında ölçeği oluşturacak maddeler için .20 ve üzeri madde bırakma korelasyonunu ölçüt olarak kabul etmiştir.

ÇDSKE'nin 9 – 12 yaş çocuklarında test, tekrar-test güvenirlilik çalışması, altı hafta arayla, norm grubunda bulunan 42 kız, 57 erkek toplam 99 çocuk üzerinde yapılmış, uygulamanın sonunda Pearson Korelasyon Katsayıları hesaplanmıştır.

ÇDSKE'nin test, tekrar-test güvenirlilik katsayıları tüm grupta, Durumluluk Kaygı Ölçeği için .60, Süreklilik Kaygı Ölçeği için ise .65 olarak bulunmuştur. Altı hafta arayla yapılan test, tekrar-test uygulaması sonucunda, sürekli kaygı puanları

arasında bulunan korelasyon anlamlıdır ve Spielberger'in (1966) yaklaşımıyla uyumludur. (Özusta, 1995: 36, 39).

3.3.2.2. Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanterinin Kriter Geçerliği Çalışması

Kriter geçerliği çalışması, durumluk ve sürekli kaygı puanları açısından, ilgili grup (normal, kaygı, psikiyatrik) ve cinsiyet karşılaştırmalarını içermektedir.

Normal, kaygı ve psikiyatrik grupların, içinde bulunulan grup ve cinsiyete göre, durumluk ve sürekli kaygı puanları açısından anlamlı farklar gösterip göstermediği, çift yönlü varyans analiziyle test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre grup ve cinsiyet temel etkileri anlamlı bulunmuş, ancak grup ve cinsiyet ortak etkisi anlamlı bulunmamıştır. Analizlerden sonra grup temel etkisinin kaynağını bulmak amacıyla Tukey HSD, cinsiyet temel etkisinin kaynağını bulmak amacıyla t-test uygulanmıştır.

Durumluk Kaygı Ölçeği'ne ilişkin grup karşılaştırmalarında, yaş temel etkisi, $F(2,559) = 6.92$, $p < .001$, cinsiyet temel etkisi $F(1,559) = 6.04$, $p < .05$, hata terimi, ortalama kareler ile, 42.65'tir (s.d. = 559). Bu analizle ilgili Tukey HSD testi, kaygı grubunun ($X = 35.60$), psikiyatrik grup ($X = 32.17$) ve norm grubuna ($X = 31.79$) göre anlamlı düzeyde yüksek durumluk kaygı puanı elde ettiğini, ($q = 4.64$; s.d. = 559; $p < .05$), t-testi ise kızların ($X = 32.88$), erkeklere ($X = 31.45$) göre daha yüksek durumluk kaygı puanı aldığını ($t = 2.57$; s.d. = 563; $p < .05$) göstermektedir.

Sürekli Kaygı Ölçeği'ne ilişkin karşılaştırmalarda ise yaş temel etkisi $F(2,559) = 8.20$, $p < .001$, cinsiyet temel etkisi $F(1,559) = 6.98$, $p < .05$, hata terimi, ortalama kareler ile, 43.33'tür (s.d. = 559). Bu analizle ilgili Tukey HSD testi, kaygı grubunun ($X = 39.96$), psikiyatrik grubun ($X = 39.31$) ve norm grubuna ($X = 36.76$) göre anlamlı düzeyde yüksek sürekli kaygı puanı elde ettiğini, ($q = 4.67$; s.d. = 559; $p < .05$), t-testi ise kızların ($X = 32.75$), erkeklere ($X = 31.25$) göre daha yüksek sürekli kaygı puanı aldığını ($t = 2.63$; s.d. = 563; $p < .01$) göstermektedir. (Özusta, 1995: 40, 41).

3.3.3. Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan öğrencilere ait kişisel bilgileri elde etmek amacıyla öğrenciler tarafından doldurulmak üzere hazırlanan bilgi toplama formunda 7 madde bulunmaktadır. Araştırmanın aynı zamanda bağımsız değişkenleri olarak kabul edilen maddeler; çocuğun cinsiyeti, yaşı, anne babanın medeni durumu, boşanma süresi, çocuğun kiminle yaşadığı, babasını ne kadar sıklıkla gördüğü ve annesini ne kadar sıklıkla gördüğü hakkındadır.

3.4. VERİ ÇÖZÜMLEME TEKNİKLERİ

Çalışmada bağımsız değişkenlere verilen yanıtların dağılımına ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Ayrıca bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasındaki değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Örneklem grubunu oluşturan çocukların kaygı düzeyi ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler korelasyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Gruplar arasında farkın olup olmadığını belirlemek için ikili değişkenler için “t” testi, ikiden fazla değişkenler için ise “F” testi uygulanmıştır. Değişkenler arasında belirlenen anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için “scheffe” testi uygulanmıştır. Araştırmada önem düzeyi 0,05 olarak alınmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde, araştırmanın alt problemlerini cevaplamak üzere önceki bölümde açıklanan veri toplama araçları ve uygulanan ölçüm araçlarına dayalı olarak, elde edilen verilerin uygun istatistiksel yöntemlerle analizi sonucunda ortaya çıkan bulgulara ve bu bulgulara ilişkin yorumlara yer verilmiştir. Bulguların ve yorumların verilişinde alt problemlerin sırası izlenmiş ve sonuçlar tablolar halinde sunulmuştur.

Araştırmanın genel amacı, anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne-babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeylerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Bir diğer amacı da, öğrencilerin benlik kavramı ve kaygı düzeyinde anne-babanın boşanıp boşanmamış olmasına bağlı olarak bazı değişkenler arasında anlamlı farklılıklar olup olmadığını araştırmaktır. Buna göre, bağımsız değişkenler, çocuğun cinsiyeti, yaşı, anne babanın medeni durumu, boşanma süresi, çocuğun kiminle yaşadığı, babasını ne kadar sıklıkla gördüğü ve annesini ne kadar sıklıkla gördüğüdür.

Çalışmada bağımsız değişkenlere verilen yanıtların dağılımına ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Örneklem grubunu oluşturan çocukların kaygı düzeyi ve benlik kavramı arasındaki ilişkiler korelasyon tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca bağımsız değişkenlerle bağımlı değişkenler arasındaki değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Gruplar arasında farkın olup olmadığını belirlemek için ikili değişkenler için “t” testi, ikiden fazla değişkenler için ise “F” testi uygulanmıştır. Değişkenler arasında belirlenen anlamlı farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için “scheffe” testi uygulanmıştır.

Tablo 4.2

Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t Değeri, p Değeri ve Önem Denetimi

Bağımlı Değişken	Anne Baba Boşandı mı?	n	\bar{X}	ss	sh	t değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	Evet	154	39,19	7,209	0,581	4,454	0,000	P<0,05*
	Hayır	154	35,66	6,675	0,538			
Benlik Saygı Düzeyi	Evet	154	54,5390	11,77298	,94869	3,480	0,001	P<0,05*
	Hayır	154	58,9740	10,56010	,85096			

Tablo 4.2'ye bakıldığında anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık görülmektedir. Aynı şekilde, anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygı düzeyleri arasında da ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık görülmektedir.

Tablo 4.3

Anne Babası Boşanmış Çocukların Cinsiyetine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t Değeri, p Değeri ve Önem Denetimi

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	sh	t değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	Kız	95	39,13	7,365	0,756	0,135	0,893	P>0,05
	Erkek	59	39,29	7,012	0,913			
Benlik Saygı Düzeyi	Kız	95	54,9263	12,44498	1,27683	0,517	0,606	P>0,05
	Erkek	59	53,9153	10,67593	1,38989			

Tablo 4.3'e göre anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygıları ile cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir.

Tablo 4.4

Anne Babası Boşanmamış Çocukların Cinsiyetine Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları, Standart Hataları, t Değeri, p Değeri ve Önem Denetimi

Bağımlı Değişken	Cinsiyet	n	\bar{X}	ss	sh	t değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	Kız	80	36,91	6,732	0,753	2,456	0,015	P<0,05*
	Erkek	74	34,31	6,685	0,742			
Benlik Saygı Düzeyi	Kız	80	58,0125	10,45363	1,16875	1,176	0,241	P>0,05
	Erkek	74	60,0135	10,64688	1,23767			

Tablo 4.4'e göre anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık görülürken, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı ve cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir.

Tablo 4.5

Anne Babası Boşanmış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları

Bağımlı Değişken	Yaş	n	\bar{X}	ss	sh
Kaygı Düzeyi	9 Yaş	28	39,75	7,594	1,435
	10 Yaş	20	40,40	5,906	1,321
	11 Yaş	41	39,73	6,812	1,064
	12 Yaş	36	37,06	7,325	1,221
	13 Yaş	29	39,69	7,965	1,479
Benlik Saygı Düzeyi	9 Yaş	28	55,8929	11,70103	2,21129
	10 Yaş	20	54,9500	13,26442	2,96601
	11 Yaş	41	54,3659	9,60405	1,49990
	12 Yaş	36	55,6944	12,67353	2,11225
	13 Yaş	29	51,7586	12,71572	2,36125

Tablo 4.5'e bakıldığında kaygı düzeyinde en yüksek ortalamaya ($x= 40,40$) 10 yaş grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 39,75$) ortalama ile 9 yaş, ($x= 39,73$) ortalama ile 11 yaş, ($x= 39,69$) ortalama ile 13 yaş ve ($x= 37,06$) ile düşük ortalamaya sahip

olan 12 yaş gelmektedir. Benlik saygı düzeyinde ise en yüksek ortalamaya ($x=55,89$) 9 yaş grubu sahiptir. Daha sonra ($x=55,69$) ortalama ile 12 yaş, ($x=54,95$) ortalama ile 10 yaş, ($x=54,37$) ortalamayla 11 yaş ve ($x=51,76$) ile düşük ortalamaya sahip olan 13 yaş gelmektedir. Gruplar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin varyans çözümlemesi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.6

Anne Babası Boşanmış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlemeleri

Bağımlı Değişken	Gruplar	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	GA	221,344	4	55,336	1,067	0,375	P>0,05
	GI	7730,195	149	51,881			
	Toplam	7951,539	153				
Benlik Saygı Düzeyi	GA	328,176	4	82,044	0,586	0,674	P>0,05
	GI	20878,090	149	140,121			
	Toplam	21206,266	153				

Tablo 4.6'ya göre anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir.

Tablo 4.7

Anne Babası Boşanmamış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları

Bağımlı Değişken	Yaş	n	\bar{X}	ss	sh
Kaygı Düzeyi	9 Yaş*	28	34,11	6,477	1,224
	10 Yaş	34	36,74	7,174	1,230
	11 Yaş*	26	37,73	6,815	1,337
	12 Yaş	46	35,04	6,419	0,946
	13 Yaş	20	34,75	6,146	1,374
Benlik Saygı Düzeyi	9 Yaş	28	64,8571	9,25649	1,74931
	10 Yaş	34	58,7941	10,80062	1,85229
	11 Yaş	26	54,0385	9,59784	1,88229
	12 Yaş	46	57,8478	10,67285	1,57363
	13 Yaş	20	60,0500	9,69251	2,16731

Tablo 4.7'ye bakıldığında kaygı düzeyinde en yüksek ortalamaya ($x= 37,73$) 11 yaş grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 36,74$) ortalama ile 10 yaş, ($x= 35,04$) ortalama ile 12 yaş, ($x= 34,75$) ortalama ile 13 yaş ve ($x= 34,11$) ile düşük ortalamaya sahip olan 9 yaş gelmektedir. Benlik saygı düzeyinde ise en yüksek ortalamaya ($x= 64,86$) 9 yaş grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 60,05$) ortalama ile 13 yaş, ($x= 58,79$) ortalama ile 10 yaş, ($x= 57,85$) ortalama ile 12 yaş ve ($x= 54,04$) ile düşük ortalamaya sahip olan 11 yaş gelmektedir. Gruplar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin varyans çözümlemesi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.8

Anne Babası Boşanmamış Çocukların Yaşına Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi Çözümlemeleri

Bağımlı Değişken	Gruplar	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	GA	252,367	4	63,092	1,432	0,226	P>0,05
	GI	6564,075	149	44,054			
	Toplam	6816,442	153				
Benlik Saygı Düzeyi	GA	1685,062	4	421,266	4,082	0,004	P<0,05*
	GI	15376,834	149	103,200			
	Toplam	17061,896	153				

Tablo 4.8'e bakıldığında anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir. Bununla birlikte anne babası boşanmamış çocukların benlik saygılarıyla yaşları arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bu farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan scheffe testi sonucunda, farklılığı yaratan grupların 9 yaş grubundaki çocuklar ile 11 yaş grubundaki çocuklar arasında olduğu görülmektedir.

Tablo 4.9

**Anne Babası Boşanmış Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Süresine Bağlı
Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart
Sapmaları ve Standart Hataları**

Bağımlı Değişken	Boşanma süresi	n	\bar{X}	ss	sh
Kaygı Düzeyi	0-6 ay	8	40,00	8,281	2,928
	6 ay- 1 yıl	22	38,59	7,872	1,678
	1-2 yıl	15	38,67	6,576	1,698
	2-3 yıl	10	36,90	6,871	2,173
	Daha fazla	99	39,57	7,183	0,722
Benlik Saygı Düzeyi	0-6 ay	8	59,6250	6,75991	2,38999
	6 ay- 1 yıl	22	53,5455	13,40123	2,85715
	1-2 yıl	15	61,1333	12,93868	3,34075
	2-3 yıl	10	54,3000	7,73233	2,44518
	Daha fazla	99	53,3737	11,61332	1,16718

Tablo 4.9'a bakıldığında kaygı düzeyinde en yüksek ortalamaya ($x= 40,00$) "0-6 ay" grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 39,57$) ortalama ile "daha fazla", ($x= 38,67$) ortalama ile "1-2 yıl", ($x= 38,59$) ortalama ile "6 ay-1 yıl" ve ($x= 36,90$) ile düşük ortalamaya sahip olan "2-3 yıl" gelmektedir. Benlik saygı düzeyinde ise en yüksek ortalamaya ($x= 61,13$) "1-2 yıl" grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 59,63$) ortalama ile "0-6 ay", ($x= 54,30$) ortalama ile "2-3 yıl", ($x= 53,55$) ortalama ile "6 ay-1 yıl" ve ($x= 53,37$) ile düşük ortalamaya sahip olan "daha fazla" gelmektedir. Gruplar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin varyans çözümlemesi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.10
Anne Babası Boşanmış Çocukların Anne-Babalarının Boşanma Süresine Bağlı
Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi
Çözümlenmeleri

Bağımlı Değişken	Gruplar	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	GA	83,664	4	20,916	0,396	0,811	P>0,05
	GI	7867,875	149	52,805			
	Toplam	7951,539	153				
Benlik Saygı Düzeyi	GA	1015,932	4	253,983	1,874	0,118	P>0,05
	GI	20190,335	149	135,506			
	Toplam	21206,266	153				

Tablo 4.10'a göre anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile anne babalarının boşanma süresi arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir.

Tablo 4.11
Anne Babası Boşanmış Çocukların Şu Anda Kiminle Yaşadıklarına Bağlı
Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları

Bağımlı Değişken	Kiminle Yaşadığı	n	\bar{X}	ss	sh
Kaygı Düzeyi	Annemle	100	39,09	7,011	0,701
	Babamla	36	39,50	7,554	1,259
	Akrabalarımle	13	38,54	7,954	2,206
	Yuvada	5	40,60	8,792	3,932
Benlik Saygı Düzeyi	Annemle	100	54,1400	11,56625	1,15663
	Babamla	36	55,8056	13,50517	2,25086
	Akrabalarımle	13	55,9231	9,46451	2,62498
	Yuvada	5	49,8000	8,55570	3,82623

Tablo 4.11'e bakıldığında kaygı düzeyinde en yüksek ortalamaya ($x= 40,60$) "yuvada" grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 39,50$) ortalama ile "babamla", ($x= 39,09$) ortalama ile "annemle", ($x= 38,54$) ile düşük ortalamaya sahip olan "akrabalarımle" gelmektedir. Benlik saygı düzeyinde ise en yüksek ortalamaya

($x= 55,92$) ortalama ile “akrabalarımla” grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 55,81$) ortalama ile “babamla”, ($x= 54,14$) ortalama ile “annemle” ve ($x= 49,80$) ile düşük ortalamaya sahip olan “yuvada” gelmektedir. Gruplar arasındaki farkın anlamlılığına ilişkin varyans çözümlemesi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.12

**Anne Babası Boşanmış Çocukların Şu Anda Kiminle Yaşadıklarına Bağlı
Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi
Çözümlemeleri**

Bağımlı Değişken	Gruplar	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	GA	19,918	3	6,639	0,126	0,945	P>0,05
	GI	7931,621	150	52,877			
	Toplam	7951,539	153				
Benlik Saygı Düzeyi	GA	210,864	3	70,288	3,434	0,502	P>0,05
	GI	20995,402	150	139,969			
	Toplam	21206,266	153				

Tablo 4.12’ye göre anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile şuanda kiminle yaşadıkları arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir.

Tablo 4.13**Anne Babası Boşanmış Çocukların Babalarını Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları**

Bağımlı Değişken	Görme Sıklığı	n	\bar{X}	ss	sh
Kaygı Düzeyi	Her gün	37	39,16	7,726	1,270
	Haftada Bir	30	38,37	6,921	1,264
	İki Haftada Bir	9	39,44	6,405	2,135
	Ayda Bir	5	35,80	4,438	1,985
	Yılda Birkaç Kez	48	39,94	7,692	1,110
	Hiç Görmüyorum	25	39,36	6,831	1,366
Benlik Saygı Düzeyi	Her gün	37	56,2432	13,57982	2,23251
	Haftada Bir	30	56,6333	9,20451	1,68051
	İki Haftada Bir	9	51,1111	11,41758	3,80586
	Ayda Bir	5	62,4000	5,17687	2,31517
	Yılda Birkaç Kez	48	51,3125	12,47663	1,80085
	Hiç Görmüyorum	25	55,3600	10,15250	2,03050

Tablo 4.13'e bakıldığında kaygı düzeyinde en yüksek ortalamaya ($x= 39,94$) "yılda birkaç kez" grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 39,44$) ortalama ile "iki haftada bir", ($x= 39,36$) ortalama ile "hiç görmüyorum", ($x= 39,16$) ortalama ile "her gün", ($x=38,37$) ortalama ile "haftada bir" ve ($x= 35,80$) ile düşük ortalamaya sahip olan "ayda bir" gelmektedir. Benlik saygı düzeyinde ise en yüksek ($x= 62,40$) "ayda bir" grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 56,63$) ortalama ile "haftada bir", ($x= 56,24$) ortalama ile "her gün", ($x= 55,36$) ortalama ile "hiç görmüyorum", ($x=51,31$) ortalama ile "yılda birkaç kez" ve ($x= 51,11$) ile düşük ortalamaya sahip olan "iki haftada bir" gelmektedir. Gruplar arasındaki farkın anlamlığına ilişkin varyans çözümlemesi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.14

**Anne Babası Boşanmış Çocukların Babalarını Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne
Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi
Çözümlenmeleri**

Bağımlı Değişken	Gruplar	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	GA	105,951	5	21,190	0,400	0,848	P>0,05
	GI	7845,588	148	53,011			
	Toplam	7951,539	153				
Benlik Saygı Düzeyi	GA	1170,327	5	234,065	1,729	0,131	P>0,05
	GI	20035,939	148	135,378			
	Toplam	21206,266	153				

Tablo 4.14'e göre anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir.

Tablo 4.15

**Anne Babası Boşanmış Çocukların Annelerini Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne
Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Puanları Ortalamaları, Standart Sapmaları ve Standart Hataları**

Bağımlı Değişken	Görme Sıklığı	n	\bar{X}	ss	sh
Kaygı Düzeyi	Her gün	102	39,14	6,967	0,690
	Haftada Bir	15	39,47	6,093	1,573
	İki Haftada Bir	3	47,00	5,292	3,055
	Ayda Bir	4	38,00	7,071	3,536
	Yılda Birkaç Kez	20	37,30	8,992	2,011
	Hiç Görmüyorum	10	41,20	7,345	2,323
Benlik Saygı Düzeyi	Her gün	102	54,2059	11,47821	1,13651
	Haftada Bir	15	56,1333	13,39972	3,45979
	İki Haftada Bir	3	52,0000	9,00000	5,19615
	Ayda Bir	4	55,0000	14,35270	7,17635
	Yılda Birkaç Kez	20	57,0500	12,60107	2,81768
	Hiç Görmüyorum	10	51,1000	11,90191	3,76372

Tablo 4.15'e bakıldığında kaygı düzeyinde en yüksek ortalamaya ($x= 47,00$) "iki haftada bir" grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 41,20$) ortalama ile "hiç görmüyorum", ($x= 39,47$) ortalama ile "haftada bir", ($x=39,14$) ortalama ile "her gün", ($x=38,00$) ortalama ile "ayda bir" ve ($x= 37,30$) ile düşük ortalamaya sahip olan "yılda birkaç kez" gelmektedir. Benlik saygı düzeyinde ise en yüksek ortalamaya ($x= 57,05$) "yılda birkaç kez" grubu sahiptir. Daha sonra ($x= 56,13$) ortalama ile "haftada bir", ($x= 55,00$) ortalama ile "ayda bir", ($x=54,21$) ortalama ile "her gün", ($x=52,00$) ortalama ile "iki haftada bir" ve ($x= 51,10$) ile düşük ortalamaya sahip olan "hiç görmüyorum" gelmektedir. Gruplar arasındaki farkın anlamlığına ilişkin varyans çözümlemesi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.16

**Anne Babası Boşanmış Çocukların Annelerini Ne Kadar Sıklıkla Gördüğüne
Bağlı Olarak Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısına İlişkin Varyans Analizi
Çözümlemeleri**

Bağımlı Değişken	Gruplar	Kareler toplamı	sd	Kareler ortalaması	F değeri	p değeri	önem denetimi
Kaygı Düzeyi	GA	301,927	5	60,385	1,168	0,328	P>0,05
	GI	7649,612	148	51,687			
	Toplam	7951,539	153				
Benlik Saygı Düzeyi	GA	314,006	5	62,801	0,445	0,816	P>0,05
	GI	20892,260	148	141,164			
	Toplam	21206,266	153				

Tablo 4.16'ya göre anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı farklılık görülmemektedir.

Tablo 4. 17
Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Kaygı Düzeyi ve Benlik Saygısı Korelasyon Katsayıları

	Kaygı Düzeyi	Benlik Saygı Düzeyi
Kaygı Düzeyi	1	-,542 ,000
Benlik Saygı Düzeyi	,000	1

Tablo 4.17’de görüldüğü üzere, annesi ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı puan ortalamaları arasındaki ilişki ($r=-,542$, $p< ,001$) nin yüksek fakat negatif yönde olduğu görülmektedir. Buna göre, kaygı düzeyinin düşüklüğü yüksek benlik saygısını göstermektedir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde, 9–13 yaşlarındaki anne babası boşanmış ve boşanmamış olan çocukların benlik saygıları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesiyle elde edilen bulguların sonuçları, tartışması ve konuyla ilgili öneriler yer almaktadır.

5.1. SONUÇ

Bu araştırmada elde edilen bulgularla, alt problemlere ilişkin sonuçlara göre;

1. Anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ($p<0,05$) ve anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygıları arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır.
2. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
3. Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmışken, benlik saygısı ve cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
4. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
5. Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu görülmemiştir. Fakat anne babası boşanmamış çocukların benlik saygılarıyla yaşları arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bu farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığını bulmak için yapılan scheffe testi sonucunda,

farklılığı yaratan grupların 9 yaş grubundaki çocuklar ile 11 yaş grubundaki çocuklar arasında olduğu görülmektedir.

6. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile anne babalarının boşanma süresi ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile anne babalarının boşanma süresi arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
7. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile şunda kiminle yaşadıkları ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile şunda kiminle yaşadıkları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
8. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
9. Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.
10. Annesi ve babası boşanmış ve boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı puan ortalamaları arasındaki ilişki ($r=-,542$, $p< ,001$) nin yüksek, fakat negatif yönde olduğu saptanmıştır.

5.2. TARTIŞMA

Araştırma bulgularına göre aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Anne-babası boşanmış 9–13 yaşlarındaki çocuklar ile aynı yaş grubundaki anne babası boşanmamış çocukların benlik kavramı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ($p<0,05$) ve anne babası boşanmış çocuklarla, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygısı arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Bulgulara göre anne-babası boşanmış çocukların kaygı düzeyinin, anne-babası boşanmamış olan çocukların kaygı düzeylerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, anne-babası boşanmış çocukların benlik saygı düzeylerinin, anne-babası boşanmamış olan çocukların benlik saygı düzeylerine göre daha düşük olduğu belirlenmiştir.

Kelly (1970) yaptığı bir araştırmada anne babası boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen çocukların benlik saygıları arasında anlamlı bir fark olmadığını bulmuştur. Bu bulgu eldeki araştırma sonucuyla çelişmektedir.

Hammond (1979)'un ilkokul çocukları üzerinde yaptığı karşılaştırmalı çalışmada boşanmış ve boşanmamış aile çocukları arasında benlik saygıları açısından bir fark bulunamamıştır. Bu bulgu eldeki araştırma sonucuyla çelişmektedir.

Hess ve Camara (1979), Coeper ve arkadaşları (1983) boşanmış ailelerin çocuklarının düşük benlik saygısı, depresyon, bozulmuş davranış ve okul başarısızlığı, sosyal yalıtım göstermeye daha yatkın olduğunu belirtmektedirler. Bu bulgular eldeki araştırma sonucuyla paralellik göstermektedir.

Wallerstein ve Kelly (1980) yaptıkları araştırmada boşanma sonrası 2-18 yaş arasındaki çocukların % 50'sinden fazlasında kaygı ve ayrılık olayı ile yakından ilgilenme durumunu saptamışlardır. Bu bulgular eldeki araştırma sonucuyla paralellik göstermektedir.

Avusturyalı bilim adamları (1981) aileleri boşanmış olan küçük kız ve erkek çocuklarıyla 10 yılı kapsayan bir araştırma yapmışlardır. Bunun sonucunda boşanmanın uyuyan bir etki olduğunu ve yetişkinliğe geçişte gerekli uyumun sağlanmasında olumsuz katkıda bulunduğuna karar vermişlerdir. Araştırmada 13-18 yaşları arasında 80 ergen incelemeye alınmıştır. Bu ergenlerin 37'si boşanmış, 43'ü tam aileden gelmekteydi. 1991 yılına gelindiğinde, ilk incelemeye alındığında ergenlere uygulanan kendilik imajı, depresyon ve kaygı ölçümlerinin bir farklılık göstermediği, boşanmış ve tam aile arasındaki etkiye göre farklılaşmalar olmadığı bulunmuştur. (Aslıhan, 1998:32).

Del Principe (1982)'in lise öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmada anne babası boşanmış ve boşanmamış çocukların benlik saygı düzeyi arasında herhangi bir fark görülmemiştir. Bu bulgu eldeki araştırma sonucuyla çelişmektedir.

Pardeck ve İzikoff (1983)'un yapmış oldukları 39 boşanmış ve 42 boşanmamış aile çocukları üzerindeki çalışmada bu çocuklar arasında benlik saygısı

düzeıı açısından bir farklılık bulunamamıştır. Bu bulgu eldeki araştırma sonucıyla çelişmektedir.

Korkut (1990)'un yaptığı boşanmış aile gençleri ile tam aile gençlerinin benlik kavramları ile ilgili olarak karşılaştırmak amaçlı olan çalışmaların bulgularında boşanmış ve tam aile gençlerinin benlik kavramları arasında önemli bir fark olmadığı belirlenmiştir. Bu bulgu eldeki araştırma sonucıyla çelişmektedir.

Çelikoğlu (1997)'nin 12–16 yaşlar arasındaki toplam 100 çocuğa uyguladığı test sonuçlarına göre, boşanma, çocukların benlik saygısı üzerinde olumsuz bir etki yaratmamaktadır. Bu bulgu eldeki araştırma sonucıyla çelişmektedir.

2. Anne-babası boşanmış çocukların cinsiyetine bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri ($p > 0,05$) ve benlik saygıları ile cinsiyetleri arasında ($p > 0,05$) anlamlı bir farklılık saptanamamıştır.

Parish ve Taylor (1979) yaptıkları araştırmada anne babası boşanmış çocukların cinsiyeti ile benlik saygı düzeyi arasında önemli bir ilişkinin olmadığını saptamışlardır. Bu bulgular bu araştırmanın sonucıyla paraleldir.

Boşanmanın çocuklar üzerinde cinsiyetleri açısından etkileri, konusunda yurtdışında yapılan araştırmalarda ise farklı bulgular elde edilmiştir. Bazı araştırma sonuçları (Guidubaldi & Perry, 1985; Hetherington et al., 1979, 1985; Kaye, 1989; Kurdek, 1987), boşanmadan erkek çocukların kızlardan daha fazla etkilendiğini gösterirken; bazı araştırma sonuçları da (Farber et al., 1983; Frost & Pakiz, 1990; Slater, Stewart & Linn, 1983; Wallerstein & Kelly, 1975), kızların boşanmadan daha fazla etkilendiğini göstermektedir. Ancak bazı araştırmalarda ise (Kinard & Reinherz, 1984; Mechanic & Hansell, 1989; Rosen, 1979; Zill et al., 1993), kızlar ve erkekler üzerinde boşanmanın etkileri açısından fark olmadığı bulunmuştur .

İdiğ (1990)'in anne babası boşanmış çocuklarla yaptığı araştırmada cinsiyetle benlik saygısı arasında önemli bir fark olmadığı görülmüştür. Bu bulgular bu araştırmanın sonucıyla paraleldir.

Aslıhan (1998)'ın parçalanmış ve tam aile çocuklarıyla yaptığı çalışmada erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha yüksek kaygı düzeyine sahip oldukları belirlenmiştir.

Erim (2001) tarafından anne babası boşanmış çocuklarla yapılan çalışmada kızların erkeklere göre daha düşük benlik saygısına sahip oldukları saptanmıştır. Bu bulgular bu araştırmanın sonucuyla çelişkilidir.

3. Anne-babası boşanmamış çocukların cinsiyetlerine bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile cinsiyetleri arasında ($p<0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmıştır. Ancak, anne babası boşanmamış çocukların benlik saygıları ve cinsiyetleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bulgulara göre anne babası boşanmamış kız çocuklarının erkek çocuklarına göre kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

4. Anne-babası boşanmış çocukların yaşlarına bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Erkan (1989) tarafından lise çağındaki 135 boşanmış aile ile 159 tam aile çocuğunun benlik tasarımı ölçmek amacıyla yürütülen çalışmada çocukların boşanma sırasındaki yaşları 0–6 yaş ve 7–12 yaş olarak iki grupta ele alınmış ve elde edilen bulgular, anne-babası boşandığında küçük yaşta olan çocuklarla daha ileri yaşta olanlar arasında benlik tasarımı düzeyi yönünden önemli bir fark olmadığını göstermiştir. Bu bulgular araştırmanın sonucuyla paraleldir.

5. Anne-babası boşanmamış çocukların yaşlarına bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ile yaşları arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Fakat anne babası boşanmamış

çocukların benlik saygılarıyla yaşları arasında ($p < 0,05$) anlamlı bir farklılık olduğu belirlenmiştir. Bulgulara göre 9 yaş grubunda olan çocukların benlik saygı düzeylerinin 11 yaş grubunda olan çocuklara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

6. Anne-babası boşanmış çocukların anne babalarının boşanma süresine bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile anne babalarının boşanma süresi ($p > 0,05$) ve benlik saygıları ile anne babalarının boşanma süresi arasında ($p > 0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Columbus ve Yangmin (2002) tarafından Amerika da 10000 çocuk üzerinde yapılan araştırmaya göre çocukların boşanma öncesi ve sonrasındaki bir yıl çok önemlidir. Bu bulgular eldeki araştırmanın sonuçlarıyla çelişmektedir.

7. Anne-babası boşanmış çocukların şuanda kiminle yaşadığına bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile şuanda kiminle yaşadıkları ($p > 0,05$) ve benlik saygıları ile şuanda kiminle yaşadıkları arasında ($p > 0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Rubin (1974), çalışmasında evde yetişkin bir erkek modeli olan ve olmayan erkek çocuklar ile evde yetişkin bir erkek modeli olan ve olmayan kız çocukları arasında benlik saygısı açısından herhangi anlamlı bir fark bulunamamıştır. Bu bulgular bu araştırmanın sonucuyla paraleldir.

Lowenstein ve Koopman (1978)'ın yaptığı araştırmada yalnız anneleriyle yada babalarıyla yaşayan 9–14 yaşları arasındaki erkek çocukların benlik saygıları arasında bir fark bulunamamıştır. Bu bulgular bu araştırmanın sonucuyla paraleldir.

8. Anne-babası boşanmış çocukların babalarını ne kadar sıklıkla gördüğüne bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile babalarını ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Coopersmith (1967), anne babası boşanmış olan çocuklarla yaptığı çalışmada benlik saygısı yüksek olan çocukların benlik saygısı düşük olan çocuklara oranla babaları ile aralarında yakın bir ilişkinin varlığını belirttiklerini bulmuştur. Bu bulgular bu araştırmanın sonucuyla çelişmektedir.

Biller ve Lung (1973), yaptıkları araştırmada babadan ayrı olmanın kız ve erkek çocuklarında saldırganlık, kaygı duyma ve cinsiyet rolü ile ilgili uyum problemleri yarattığını belirlemişlerdir. Bu bulgular bu araştırmanın sonucuyla çelişmektedir.

Parish ve Taylor (1979) yapmış oldukları araştırmada boşanma sonrasında babasından ayrı kalan ve annesi yeniden evlenmiş çocukların benlik saygı düzeylerini düşük olarak bulmuştur. Bu bulgular bu araştırmanın sonucuyla çelişmektedir.

Lamb (1981), yaptığı araştırmalarda boşanma sonrası baba yokluğunun erkek çocuklarda benlik saygısı ve duygusal gelişim açısından oldukça zararlı olduğunu belirlemiştir.

9. Anne-babası boşanmış çocukların annelerini ne kadar sıklıkla gördüğüne bağlı olarak benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir farklılaşma var mıdır?

Anne babası boşanmış çocukların kaygı düzeyleri ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri ($p>0,05$) ve benlik saygıları ile annelerini ne kadar sıklıkla gördükleri arasında ($p>0,05$) anlamlı bir farklılık saptanmamıştır.

Lowenstein ve Koopman (1978)'ın anne babası boşanmış 9-14 yaşlarındaki erkek çocuklarıyla yaptıkları çalışmada, anne yada babasıyla ayda bir yada ayda birden fazla görüşen erkek çocukların, ayda birden az görüşen erkek çocuklara göre benlik saygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu bulmuşlardır. Bu bulgular bu araştırmanın sonucuyla çelişmektedir.

10. Annesi ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların benlik saygısı ve kaygı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

Annesi ve babası boşanmış ve boşanmamış çocukların kaygı düzeyleri ve benlik saygısı puan ortalamaları arasındaki ilişki ($r=-,542$, $p<,001$) nin yüksek fakat negatif yönde olduğu görülmektedir. Buna göre, kaygı düzeyinin düşüklüğü yüksek benlik saygısını göstermektedir.

5.3. ÖNERİLER

Elde edilen bu sonuçlar, çocuğun boşanma gibi sancılı bir olayı yaşarken ve daha sonrasında, oluşabilecek problemlerin daha erken ve daha uygulamaya dönük çözümlerle değerlendirilebileceğini vurgulamaktadır. Bu nedenle çocuk, aile ve okul ilişkisini temel alan diyalogların benlik kavramı ve kaygı üzerindeki etkisinin tartışılmaz önemi hatırlanarak ilgililerin uygulamaya dönük çalışmaları gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu öneriler aşağıda daha ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

Velilere, çocukları ile ilgili olarak şu önerilerde bulunulabilir:

1. Boşanmanın ne olduğu, yaş düzeyine uygun olarak, anlayabileceği bir dilde çocuğa anlatılabilir.
2. Eşler birbirlerini suçlamadan boşanma kararını çocuğa anlatılabilirler.
3. Çocuğa boşanma kararında bir suçunun ve etkisinin olmadığı anlatılabilir.
4. Çocuğa boşanma sonrasında neler olacağı açık bir şekilde açıklanabilir.
5. Çocuğa boşanmanın yarattığı karışıklığın geçici olduğu anlatılabilir.
6. Yaşanacak değişiklikler zamana yayılabilir.

7. Çocuğun boşanma kararıyla ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmesine izin verilebilir ve çocuk konuşma konusunda teşvik edilebilir.
8. Çocuğa boşanma karşısında hissedebileceği duygu ve düşüncelerinin normal olacağı söylenebilir.
9. Çocuğa yönelik sevgi ve destek mesajları arttırılabilir.
10. Çocuk, içinde bulunduğu durumu daha kolay kabul etmesini sağlayacak uzmanlarla görüşürülebilir.
11. Çocuğa verilecek destekte anne ve baba işbirliği yapabilir.
12. Çocuğun gelecek ile ilgili kaygılarının ortadan kaldırmak amacıyla gelecek planları anlatılabilir.
13. Ebeveynlerden birinin dışlanmaması faydalı olabilir.
14. Çocuğun ayrı yaşadığı ebeveyni ile düzenli görüşmesi sağlanabilir.
15. Çocuğa görüşme imkânının olmadığı durumlarda görüşemediği ebeveyni hakkında doğru bilgiler verilebilir.

Okul Psikolojik Danışmanlarınca yapılabilecek çalışmalar:

1. Rehberlik ve psikolojik danışma servisinin başlıca işlevlerinden biride bireyi tanımadır. Bunun için boşanmış ailelere sahip çocukların tespit edilerek, gösterdikleri davranış bozukluklarının giderilmesi yönünde çalışmalar yapılabilir.
2. Velilere boşanma olayının çocuklar üzerinde nasıl etkiler bıraktığı ve boşanma sonrasında anne baba olarak neler yapabileceklerine yönelik bilgiler verilebilir.
3. Sınıf öğretmenlerine yönelik bazı çalışmalar yapıp, özellikle bu çocukların sosyal faaliyetlerde aktif görev almaları sağlanarak, benlik saygılarını geliştirmelerine yardımcı olunabilir.
4. Boşanmış aileye sahip çocuklarla grup rehberlik çalışmaları yapılarak, bu çocukların bir grubun üyesi olması, kendini ifade edebilmesi, paylaşımda bulunabilmesi, yalnız olmadığını bilmesi ve içinde bulunduğu durumu kabul edebilmesi açısından destek sağlanabilir.
5. Psikolojik danışmanlığın önleyici ve koruyucu işlevi gereği boşanmış aileye sahip çocukların erken dönemde fark edilmesi çocuğun içinde bulunduğu

dönemi daha kolay atlatmasında ve ileriye dönük daha az sorun yaşamasında etkili olabilir.

6. Öğrencilerin karşılaştıkları kendi özel durumlarına ait problemler konusunda başa çıkma becerileri geliştirilerek, problem çözme stratejilerini öğretmek amacıyla sistemli, uygulamaya dönük grup rehberliği etkinlikleri geliştirilmelidir.

Gelecekteki araştırmalara ilişkin öneriler:

Bu ve benzeri çalışmalar farklı örneklem gruplarında da yapılabilir. Böylece elde edilecek bilgilerle anne-babası boşanmış çocuklara daha fazla yardımcı olunabilir.

KAYNAKLAR

1. Amato, P. R (2001). Children and Divorce In The 1990's. An Update At The Amato and Keith (1991) Meta-Analysis. **Journal of Family Psychology**. Sayı: 15.
2. Armağan, S. ve Armağan, İ. (1988). **Toplumbilim**. İzmir: Barış Yayınları.
3. Asiltürk, A. (2004). Boşanma ve Velayet. **Popüler Psikiyatri Dergisi**. Sayı 17. (Ocak-Şubat 2004).
4. Aslıhan, N. M. (1998). Parçalanmış veya Tam Aileye Sahip Çocukların Öz Kavramı, Depresyon Düzeyleri ve Akademik Başarılarının Yaş ve Cinsiyet Yönünden Karşılaştırılması. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
5. Baymur, F. (1990). **Genel Psikoloji**. (9. baskı) İstanbul: İnkılâp Kitapevi.
6. Beydoğan, M. (1992). **Eğitim Psikolojisi Ders Notları**. İzmir
7. Block, J. H., Block, J. & Gjerde, P. F. (1986). The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Abuse. **Journal of Early Adolescence**. Sayı 11. Sayfa 56-94.
8. Bruno, F. J. (1982). **Psikoloji Tarihine Giriş**. Çev. Nesrin Hisli. İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat fakültesi Yayınları.
9. Cherlin, A. J. (1999). Going to Extremes Family Structure, Children's Well-being and Social Science. **Demography**. Sayı : 36.
10. Collange, C. (1997). **Boşanma Salgını**. (2. basım). Çev. Sevim Akten. Ankara: Doruk Yayıncılık.
11. Cüceloğlu, D. (1997). **İnsan ve Davranışı, Psikolojinin Temel Kavramları** (7. baskı) İstanbul: Remzi Kitapevi

12. Çağdaş, A. & Secer, Z. (Ed). (2004). **Mutlu ve Sağlıklı Yarınlar İçin Anne-Baba Eğitimi**. Konya: Eğitim Kitapevi.
13. Çağlar, D. (1981). **Uyumsuz Çocuklar ve Eğitimi**. (2. basım). Ankara : Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimler Yayınları.
14. Çelikoğlu, C. (1997). Boşanmanın Çocukların Benlik Saygısına Etkisinin İncelenmesi. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
15. Franzoi, S. L. (1999). Benlik Farkındalığı ve Kendini Düzenleme: Kişilik ve Sosyal Psikoloji Kuram ve Araştırmaları Üzerine Bir Tarama. **Türk Psikoloji Yazıları**. Cilt 1. Sayı 3. Sayfa 134. (Haziran, 1999).
16. Freud, S. (1994). **Psikanalize Giriş Dersleri 1**. Çev. Selçuk Budak. Ankara: Öteki Yayınevi
17. Gençtan, E. (1993). **Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar**. (10. basım). İstanbul: Remzi Kitapevi
18. Gençtan, E. (1993). **İnsan Olmak**. (16. basım). İstanbul: Remzi Kitapevi
19. Jung, C. G. (1997). **Analitik Psikoloji**. İstanbul: Panel Yayınevi.
20. Karkuş, S. (2003). Anne Babası Boşanmış ve Boşanmamış Çocukların Depresyon Düzeylerinin İncelenmesi ve Okul Başarısına Yansımaları. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim ilimleri Enstitüsü, İzmir
21. Karaoğlu, B. (1997). Boşanmanın Gencin Kişiliğine Etkisi. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
22. Kılıççı, Y. (1992). **Okulda Ruh Sağlığı**. Ankara: Şafak Matbaacılık.
23. Kozacıoğlu, G. & Ekberzade, H. (1994). Zihin Özürlü Çocukların Ailelerinde Depresyon ve Kaygı Araştırması. **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimler Dergisi**. Sayı: 6. Sayfa 162. (1994).

24. Horney, K. (1995). **Çağımızın Nevrotik Kişiliği**. Ankara: Öteki Yayınevi.
25. Hughes, R. (2002). **The Effects of Divorce on Children**. Retrieved October 30, 2002 From The World.
26. Lamb, M. (1981). **The Role of Fathers in Child Development**. New York: Wiley Interscience.
27. Lanz, M. Lafrate, R. Rosnati, R. & Scabini, E. (1999). **Centre of Studies and Research on Family**. Catholic University of Milan, Italy.
28. Lengua, L. S. A. (2000). The Additive and Interactive Effects of Parenting and Temperament in Predicting Adjustment Problems of Children of Divorce. **Journal of Clinical Child Psychology**. Sayı 29. Sayfa 232-244.
29. Morgan, C. T. (1981). **Psikolojiye Giriş Ders Kitabı**. Çev. Ed. Sibel Karataş. Ankara: Meteksan Ltd. Şti.
30. Morganett, S. R. (2005). **Yaşam Becerileri**. Çev. Sonay Gürçay, Alim Kaya, Mesut Saçkes, Ankara: Pegem Yayıncılık.
31. Öner, N. (1994). **Piers-Harris'in Çocuklarda Öz Kavramı Ölçeği El Kitabı**. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
32. Öztürk, O. (1998). **Psikanaliz ve Psikoterapi**. (3. baskı). Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi.
33. Özusta, Ş. H. (1995). Çocuklar İçin Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri Uyarlama, Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. **Türk Psikoloji Dergisi**. Cilt 10. Sayı 34. Sayfa 32-44. (Haziran, 1995).
34. Polvan, Ö. (Ed). (2000). **Çocuk ve Ergen Psikolojisi**. İstanbul: Nobel Tıp Kitapevleri.

35. Reifman, A. Villa, L. C. Amans, J. A. Rethinam, V. & Telesca, T. Y. (2001). Children of Divorce in the 1990s: A meta-analysis. *Journal of Divorce and Remarriage*.
36. Salk, L. (1998). **Çocuğun Duygusal Sorunları**. (7. baskı). İstanbul: Remzi Kitapevi.
37. Sargın, N. (2001). **Çocuklarda Ruh Sağlığı**. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
38. Şirvanlı, Ö. D. (1998). Eşler Arası Çatışma ve Boşanmanın Çocuklar Üzerinde Etkileri, Davranış ve Uyum Problemleri. **Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi**. Cilt 6. Sayı: 1 Sayfa 19-29 (1999).
39. Tuzcuoğlu, N. (1994). Boşanmanın Yarattığı Güçlüklerle Mücadelede Ebeveyn ve Çocuklara Yardım Etme. **M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimler Dergisi**. Sayı: 6. Sayfa 258. (1994)
40. Yanbastı, G. (1996). **Kişilik Kuramları**. (2. basım). İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
41. Yavuzer, H. (1999). **Çocuk Psikolojisi**. (18. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
42. Yavuzer, H. (1999). **Ana-Baba ve Çocuk**. (12. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi
43. Yavuzer, H. (2002). **Eğitim ve Gelişim Özellikleri ile Okul Çağı Çocuğu**. (8. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi
44. Yıldırım, K. P. (2003). Boşanıyoruz; Ya Çocuklar!... **Aile Eğitim Danışmanlığı Bülteni**. Sayı: 18 (Nisan, 2003)
45. Yörükoğlu, A. (1978). **Çocuk Ruh Sağlığı**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
46. Yörükoğlu, A. (2000). **Değişen Toplumda Aile ve Çocuk**. (6. basım). Ankara: Özgür Yayınları.

İNTERNET KAYNAKÇASI

Alisinanoğlu, F. & Ulutaş, İ. (2000). **Çocuklarda Kaygı ve Bunu Etkileyen Etmenler**

<http://www.yayim.meb.gov.tr/dergiler/145/alisinanoğlu.htm-33k> (27 Şubat 2006)

Anadolu Ruh Sağlığı Merkezi, (2004). **Boşanma ve Çocuk**

<http://www.aileniz.net/sağlık/pedagoji/11.htm> (24 Ocak 2006)

Bakım, B. (2004). **Boşanan Çiftlerin Çocukları.**

<http://bosanmisanneler.com> (24 Ocak 2006)

Berksun, E. O. (2005). **Boşanma.**

<http://www.psikiyatri.net/cat/index>. (01 Şubat 2006).

Çekiç, Y. (2006). **Boşanma ve Çocuk.**

http://www.bebegimveben.com/ovcp_new_pages/yasemin_cekic_1205.asp
(01 Şubat 2006)

Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, (2004). **Boşanma Ve Çocuk Üzerine Etkileri**

<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/bosanma.htm> (03 Şubat 2006)

Department of Justice Canada, (1997). **The Effects of Divorce on Children. A Selected Literature Review.**

<http://www.canada.justice.gc.ca/en/ps/rs/rep/1998/wd98-2a.pdf>. (05 Şubat 2006)

Elginar, T. F. (2005). **Boşanma ve Çocuk Üzerindeki Etkileri.**

http://www.bjkkoleji.k12.tr/reh_bos.htm. (24 Ocak 2006).

Erdem, F. (2003). **Boşanma Ergenleri Nasıl Etkiliyor?**

http://www.mcatürk.com/gazete_takvim_031023.htm (27 Ocak 2006)

Erdoğan, A. (2005). **Çocuklarda Korku, Kaygı, Fobiler ve Panik Atak**

<http://www.aytenderdoğan.com/haberler.html>. (11 Mart 2006).

Fischer, T. V. (1994). **Boşanma Etkilerinin Çocukların Yaş Ve Cinsiyetlerine Göre Farklılıkları, Çocuğun Yaşına Göre Etkisi.**

<http://bosanmisanneler.com> (24 Ocak 2006)

Güllü, A. (2005). **Benlik Saygısı Nedir?**

<http://www.aligullu.freeservers.com/benlikn.html>. (18 Mart 2006)

Gümüşel, O. (2004). **Boşanma ve Çocuk.**

http://www.mcatürk.com/ogumusel_bosanma.htm (24 Ocak 2006)

İstanbul Emniyet Müdürlüğü Poliklinik Başhekimliği. (2006). **Çocuk ve Ergenlerde Kaygı Bozuklukları**

http://www.poliklinik.iem.gov.tr/kaygi_bozukluklari.htm-17k (27 Şubat 2006)

Kahraman, S. (2006). **Sağlıklı Çocuk Yetiştirme Rehberi-1**

<http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a> (27 Şubat 2006)

Karabulut, Ş. (2005). **Çocuğumuz ve Biz.**

<http://www.hanimlar.com/moduller/makale> (18 Mart 2006)

Keskin, P. S. (2005). **Anne-Baba Ayrılığı.**

<http://www.bebekokusu.com/news/templates/psikoloji.asp> (24 Ocak 2006).

Özpoyraz, N. & Kulan, E. (2005). **Anksiyete Bozuklukları.**

http://www.ram.gov.tr/reh/zip_dosya.htm (11 Mart 2006)

Saka, F. (2004). **Çocuklar İlişkiyi Kurtarmaz.**

http://www.tempodergisi.com.tr/saglik_cinsellik/06379/ (01 Şubat 2006).

Şirin, M. R. (2005). **Boşanma Bazen de Kaçınılmaz.**

<http://www.istanbul.edu.tr/iuha/index> (27 Ocak 2006)

Tarhan, N. (2004). **Boşanmış Aileler ve Çocukları.**

http://www.mcatürk.com/makul_boşanma.htm (4 Ağustos 2005).

Tarhan, N. (2005). **Yaygın Evlilik Sorunları.**

http://www.mcatürk.com/ntarhan_kp_evlilik.htm (24 Ocak 2006)

The Children's Hospital at Westmead. (2002). **Çocuklarda Kaygı ve Aile Olarak Bilmemiz Gerekenler.**

(2002, <http://www.mhcs.health.nsw.gov.au/health-public-affairs/mhcs/pdfs>)
(27 Şubat 2006)

Uludağ Üniversitesi Aile Hekimliği Ders Notları. **Ailenin Sağlık Üzerine Olan Etkileri**

<http://aile-hekimligi.uludag.edu.tr/ders4.html> (27 Ocak 2006)

Yorbık, Ö. (2006). **Çocuklukta Anksiyete Bozuklukları.**

<http://www.gata.edu.tr/dahilibilimler/cocukruh/anksiyeteboz.HTM> (27 Şubat 2006)

Yüksel, F. A. & Yurdaışık, B. (2000). **Korkular ve Sıkıntılar**

http://www.hastarehberi.com/article_read.asp? (11 Mart 2006)

Nevada Outpost, May 1998

<http://www.jour.unr.edu/outpost> (12 Şubat 2006)

EKLER

KENDİM HAKKINDA DÜŞÜNCELERİM

AÇIKLAMA : Aşağıda 80 cümle var. Bunlardan sizi tanımlayanları “**evet**”, tanımlamayanları ise “**hayır**” ile cevaplandırın. Bazı cümlelerde karar vermek zor olabilir. Yinede lütfen bütün cümleleri cevaplandırın. Aynı cümleyi hem evet hem de hayır şeklinde işaretlemeyin. Unutmayın, cümlelerde ki ifade genellikle sizi anlatıyorsa “evet”, genellikle sizi anlatmıyorsa “hayır” olarak işaretleyeceksiniz. Cümlelerin size uygun olup olmadığını en iyi siz kendiniz bilebilirsiniz. Bunun için kendinizi gerçekten nasıl görüyorsanız aynen öyle cevaplandırın. Cevaplarınızı işaretlerken buradaki cümlelerin numaraları ile cevap kâğıdındaki numaranın aynı olmasına dikkat edin.

1. İyi resim çizerim.
2. Okul ödevlerimi bitirmem uzun sürer.
3. Ellerimi kullanmada becerikliyimdir.
4. Okulda başarılı bir öğrenciyim.
5. Aile içinde önemli bir yerim vardır.
6. Sınıf arkadaşlarım benim ile alay ediyorlar.
7. Mutluyum.
8. Çoğunlukla neşesizim.
9. Akıllıyım.
10. Öğretmenler derse kaldırıncaya heyecanlanırım.
11. Dış (fiziki) görünüşüm beni rahatsız ediyor.
12. Genellikle çekingenim.
13. Arkadaş edinmekte güçlük çekiyorum.
14. Büyüdüğümde önemli bir kimse olacağım.
15. Aileme sorun yaratırım.
16. Kuvvetli sayılırım.
17. Sınavlardan önce heyecanlanırım.
18. Okulda terbiyeli, uyumlu davranırım.
19. Herkes tarafından pek sevilen biri değilim.
20. Parlak, güzel fikirlerim vardır.
21. Genellikle kendi dediklerimin olmasını isterim.
22. İstedğim bir şeyden kolayca vazgeçerim.
23. Müzikte iyiyim.
24. Hep kötü şeyler yaparım.
25. Evde çoğu zaman huysuzluk ederim.
26. Sınıfta arkadaşlarım beni sayarlar.
27. Sinirli biriyim.
28. Gözlerim güzeldir.
29. Derse kalktığımda bildiklerimi sıkılmadan anlatırım.
30. Derslerde sık sık hayal kurarım.
31. (Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)ime sataşırım.
32. Arkadaşlarım fikirlerimi beğenir.
33. Başım sık sık belaya girer.
34. Evde büyüklerimin sözünü dinlerim.
35. Sık sık üzülür, meraklanırım.
36. Ailem benden çok şey bekliyor.

37. Halimden memnunum.
38. Evde ve okulda pek çok şeyim dışında bırakıldığım hissine kapılırim.
39. Saçlarım güzeldir.
40. Çoğu zaman okul faaliyetlerine gönüllü olarak katılırim.
41. Şimdiki halimden daha başka olmayı isterdim.
42. Geceleri rahat uyurum.
43. Okuldan hiç hoşlanmıyorum.
44. Arkadaşlar arasında oyunlara katılmak için bir seçim yapılırken, en son seçilenlerden biriyim.
45. Sık sık hasta olurum.
46. Başkalarına karşı iyi davranmam.
47. Okul arkadaşlarım güzel fikirlerim olduğunu söylerler.
48. Mutsuzum.
49. Çok arkadaşım var.
50. Neşeliyim.
51. Pek çok şeye aklım ermez.
52. Yakışıklıyım/güzelim.
53. Hayat dolu bir insanım.
54. Sık sık kavgaya karışırim.
55. Erkek arkadaşlarım arasında sevilirim.
56. Arkadaşlarım bana sık sık sataşırlar.
57. Ailemi düş kırıklığına uğrattım.
58. Hoş bir yüzüm var.
59. Evde hep benle uğraşırlar.
60. Oyunlarda ve sporda başı hep ben çekerim.
61. Ne zaman bir şey yapmaya kalksam her şey ters gider.
62. Hareketlerimde hantal ve beceriksizim.
63. Oyunlarda ve sporda, oynamak yerine seyrederim.
64. Öğrendiklerimi çabuk unuturum.
65. Herkes ile iyi geçinirim.
66. Çabuk kızarırim.
67. Kız arkadaşlarım arasında sevilirim.
68. Çok okurum.
69. Bir grupta birlikte çalışmaktansa tek başıma çalışmaktan hoşlanırım.
70. (Kardeşiniz varsa) Kardeş(ler)imi severim.
71. Vücutça güzel sayılırim.
72. Sık sık korkuya kapılırim.
73. Her zaman bir şeyler düşürür ve kırarırim.
74. Güvenilir bir kimseyim.
75. Başkalarından farklıyım.
76. Kötü şeyler düşünürüm.
77. Kolay ağlarım.
78. İyi bir insanım.
79. İşler hep benim yüzünden ters gider.
80. Şanslı bir kimseyim.

NASIL HİSSEDİYORUM ANKETİ

Kızların ve erkeklerin kendilerini anlattıkları bazı cümleler aşağıda verilmiştir. Her cümleyi okuyun ve hangisinin sizin için en doğru olduğuna karar verin. ‘**Hemen hemen hiç**’ mi , ‘ **bazen**’ mi yoksa ‘**sık sık**’ mı. Daha sonra sizi en doğru anlatan ifadenin önündeki kutucuğa (x) işareti koyun. Yanlış ya da doğru cevap diye bir şey yok. Herhangi bir cümle üzerinde fazla zaman geçirmeyin. **Genellikle** nasıl hissettiğinizi en iyi anlatan ifadeyi seçmeyi unutmayın.

Yanlış yapacağım diye endişelenirim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Ağlayacak gibi olurum	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Kendimi mutsuz hissedirim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Karar vermekte güçlük çekerim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Sorunlarımla yüz yüze gelmek bana zor gelir	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Çok fazla endişelenirim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Evde sınırlarım bozulur	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Utangacım	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Sıkıntılıyım	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Aklımdan engelleyemediğim önemsiz düşünceler geçer ve beni rahatsız eder	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Okul beni endişelendirir	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Ne yapacağıma karar vermekte zorluk çekerim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Kalbimin hızlı hızlı çarptığını fark ederim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Nedenini bilmediğim korkularım var	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Annem ve babam için endişelenirim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Ellerim terler	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Kötü bir şeyler olacak diye endişelenirim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Geceleri uykuya dalmakta güçlük çekerim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Karnımda bir rahatsızlık hissedirim	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık
Başkalarının benim hakkımda ne düşündükleri beni endişelendirir	☐ hemen hemen hiç	☐ bazen	☐ sık sık

Sevgili Öğrenciler,

Bu araştırmada, 9–13 yaşları arasındaki öğrencilerin anne babalarının boşanmalarından nasıl etkilendikleri konusu araştırılmaktadır. Araştırma sonuçlarının, bu tür sorunlar yaşayan öğrencileri anlamada uzmanlara yardımcı olacağına inanılmaktadır. Bu amaçla hazırlanan bu ankette kısa ve cevaplandırılması kolay sorular vardır. Her sorunun altına o soru ile ilgili muhtemel durumlar sıralanmıştır. Siz bunlardan kendi durumunuza uygun olanı bulup, önündeki parantezin içine bir (x) işareti koyacaksınız.

Ankette verdiğiniz cevaplar gizli tutulacak, araştırma dışında hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Araştırma sonuçlarının güvenilir olabilmesi, içtenlikle cevaplandırmanıza bağlıdır. Lütfen cevapsız soru bırakmayınız.

Katkılarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Sevda ÖZTÜRK
DEÜ. Eğitim Bilimleri Enstitüsü
PDR Yüksek Lisans Öğrencisi

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

- 1) Cinsiyetiniz : () K () E
- 2) Yaşınız : () 9 () 10 () 11 () 12 () 13
- 3) Anne babanız boşandılar mı?
() Evet () Hayır
- 4) Anne babanız ayrılalı (boşanalı) ne kadar oldu?
() 0 – 6 ay
() 6 ay – 1 yıl
() 1 – 2 yıl
() 2 – 3 yıl
() Daha fazla (.....)

5) Şu anda kiminle yaşıyorsunuz?

- Anne ve babamla
- Annemle
- Babamla
- Akrabalarımlla
- Yuvada

6) Babanızı ne kadar sıklıkla görüyorsunuz?

- Her gün görüyorum
- Haftada bir kez görüyorum
- İki haftada bir görüyorum
- Ayda bir görüyorum
- Yılda birkaç kez görüyorum
- Hiç görmüyorum

7) Annenizi ne kadar sıklıkla görüyorsunuz?

- Her gün görüyorum
- Haftada bir kez görüyorum
- İki haftada bir görüyorum
- Ayda bir görüyorum
- Yılda birkaç kez görüyorum
- Hiç görmüyorum